

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Právní a sociálně psychologické aspekty a důsledky vztahu otce a dcery se
zaměřením na výběr partnera

Legal and Social Psychological Aspects and the Consequence of
Relationship between Father and Daughter with the Focus on the Choice of
Partner

Vedoucí práce: JUDr. Jan Kosek, PhD.

Diplomantka: Helena Skorkovská

květen 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. května 2013

Helena Skorkovská

Poděkování

Děkuji JUDr. Janu Koskovi, PhD. za jeho cenné připomínky, odborné rady a trpělivé vedení. Zároveň bych chtěla poděkovat i JUDr. Tomáši Havlovi a Mgr. Miroslavu Humlovi za veškerou jejich odbornou pomoc a také všem, kteří mě podpořili při tvorbě této diplomové práce.

Helena Skorkovská

Obsah

Úvod.....	1
1. Otcovské role a jejich projevy a důsledky ve vztahu k dceři.....	5
1.1 Otec v roli ideálu.....	5
1.2 Otec v roli cizince	7
1.3 Otec v roli autority	10
1.4 Otec v roli citového vyděrače	12
1.5 Význam rodičů v procesu socializace.....	14
2. Vztah otce a dcery jako předmět trestního práva.....	15
2.1 Sexuálně motivované trestné činy otců	16
2.1.1 Právní aspekty sexuální trestné činnosti otců	16
2.1.2 Psychologické aspekty sexuální trestné činnosti otců	20
2.1.3 Selhávání paměti a křivá obvinění.....	22
2.2 Domácí násilí	24
2.2.1 Právní aspekty domácího násilí	25
2.2.2 Psychologické aspekty domácího násilí	26
3. Vliv rozvodu na vztah otce a dcery a jeho důsledky	30
3.1 Rozvodový proces.....	31
3.2 Výchova a výživa nezletilých dětí	33
3.2.1 Střídavá výchova.....	36
3.2.2 Společná výchova	37
3.2.3 Vyživovací povinnost a právo na výživné.....	38
3.3 Rozvodové řízení v užším slova smyslu.....	41
3.4 Rozvod a některé jeho důsledky pro psychiku a chování nezletilých dětí	42
4. Výsledky vlastního průzkumného šetření.....	44

4.1 Vztah respondentek k otci a jeho vliv na výběr partnera.....	44
4.2 Rozvod rodičů a jeho vliv na psychiku dcer.....	46
5. Způsoby řešení problematického vztahu s otcem.....	48
5.1 Osvěta.....	49
5.2 Některé psychologické postupy a metody.....	50
5.3 Když je rozvod nevyhnutelný.....	52
5.3.1 Mimosoudní pomoc při řešení konfliktů.....	54
5.3.2 Legislativně preventivní a legislativně represivní řešení rodinně právní problematiky.....	55
5.4 Možná psychologická a právní východiska pro oběti domácího násilí.....	59
Závěr.....	65
Seznam použité literatury a pramenů.....	67
Monografie.....	67
Články, studie.....	69
Internetové stránky.....	71
Judikatura a ostatní zdroje.....	72
Seznam příloh.....	73
Příloha I.....	74
Otázky k průzkumnému šetření pomocí dotazníku.....	74
Příloha II.....	85
Grafy k 4. kapitole.....	85
Grafické znázornění některých výsledků průzkumného šetření k podkapitole 4.1.....	85
Grafické znázornění některých výsledků průzkumného šetření k podkapitole 4.2.....	88

Úvod

Náš přední psycholog a manželský poradce Tomáš Novák říká: *Pro dívku je otec prvním mužem v jejím životě. Je to člověk, který na velmi dlouhou dobu, nezřídka i trvale, ovlivní její vztah k silnějšímu pohlaví.*¹

Příslušnou problematiku jsem si vybrala ke zpracování, neboť se domnívám, že se jí stále nevěnuje dostatečné množství pozornosti v porovnání s tím, jak mnoho může osobnost otce ovlivnit mezilidské vztahy a životní štěstí jeho dcery. V posledních letech se sice objevilo značné množství především populárně naučné literatury k tématu, ovšem odborníci se zaměřují více na vztahy matky a syna, případně matky a dcery než na dvojici otec a dítě. Muži bývají v rámci naší společnosti pořád ještě stavěni na druhé místo, co se týká výchovy a vztahu k potomkům. Dle mého názoru však jejich podíl na způsobu, jakým se dítě vyvíjí, je přibližně stejný jako ten matčin, a to i pokud nejsou v rodině fyzicky přítomni či se ve výchově neangažují.

V životě ženy hraje otec velmi důležitou, nezastupitelnou roli a kvalita vztahu s otcem hodně ovlivňuje její psychiku a tím pádem i řadu zásadních životních událostí. Mezi nejpodstatnější patří právě výběr životního partnera. Tato diplomová práce se zabývá fungováním vztahu mezi otci a jejich dcerami z hlediska sociálních vazeb, které vykazují vady, patologické znaky nebo neexistují vůbec. To může vést k tomu, že dívčiny šance navázat v dospělosti harmonický vztah s mužem jsou značně ztíženy.

Také právní aspekty vztahu otce a dcery vnímám jako velice aktuální. Vedle morálních i právní normy udávají základní směr a vytyčují hranice společenského a rodinného života. V současné době rozvodovost vykazuje stoupavou tendenci a neustále přibývá neúplných rodin s nezletilými dětmi. Ty jsou tím pádem ochuzeny o společnou výchovu matky a otce, a proto by měly mimo jiné i normy rodinného práva a civilní soudy řešící rodinné právní spory více motivovat muže k jeho aktivnímu zapojení se do péče o dítě namísto prostého zabezpečování placení výživného. Zde vidím určité nevyužité možnosti. Doposud mezi lidmi stále převládající mínění, že o děti pečuje matka a otcova téměř výlučná role spočívá v zajišťování rodiny po stránce hmotné,

¹ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 11.

pozitivním změnám příliš nenahrává. Velká novela zákona o rodině zavedla v roce 1998 do českého rozvodového práva hodně nových přínosných institutů. Přípravuje se řada dalších předpisů, jejichž vliv na rozvodovost má být především ve smyslu prevence. Jedná se jistě o správnou cestu. V této práci chci také poukázat na násilnou činnost uvnitř rodiny. Probíhá skrytě a v tichosti, o to závažnější následky však způsobuje. Postupem doby přestává být tento jev tabu, a tak přibývá trestních řízení, v jejichž průběhu se řeší pohlavní zneužívání, sexuální obtěžování a fyzické napadání rodinným příslušníkem. Fakt, že oběti v sobě častěji najdou odvahu podat trestní oznámení nelze než chápat jako pozitivní. Na druhou stranu si tím pádem musíme uvědomit, že se zdaleka nejedná o fenomén výjimečný a jakkoli považujeme naši moderní společnost za vyspělou, tento typ barbarského jednání se jí vymýtit zatím nepodařilo a narážíme na něj v různých sociálních vrstvách.

Mým záměrem je poukázat na doposud nedoceněný význam otce v životě dívek a žen, stejně jako na destruktivní důsledky jeho absence či patologického chování pro tvorbu dceřina postoje k mužům. Mimo jiné nabídnu pojednání o některých vhodných způsobech řešení komplikací, se kterými mohou být ženy s nesprávně rozvinutým vztahem k otci v životě konfrontovány. A v neposlední řadě bych ráda zdůraznila, že vzorce chování vytvořené v průběhu dětství a dospívání za významného přispění rodičů mají povahu značně rigidní, nikoli však neměnnou.

1. Otcovské role a jejich projevy a důsledky ve vztahu k dceři

V časech, v nichž se příliš nedaří trvale využitelným vzorům mužského chování, to otcové obecně nemají lehké. Zhruba každý druhý (s notnou dávkou optimismu každý třetí) z nich nezažil u svých rodičů skutečné partnerství a bezproblémovou výchovnou spolupráci. Pokud jim osud nenabídl život s mladší sestrou, nemají mnohdy o specifiku výchovy dívek ponětí. Neexistuje ani žádný univerzálně fungující a ucelený soubor rad, podle kterých lze bez problémů vychovávat. Cestu si musí najít každý sám, tedy pokud možno ve spolupráci s dítětem a druhým rodičem. Pár odborných poznatků využitelných v praxi ale přece jen existuje, Tomáš Novák například uvádí, že v péči a výchově dítěte angažovaný, citově bohatý a empatický otec, schopný své pocity projevit, přispívá k psychické vyrovnanosti a stabilitě dítěte. Primárně jde o vytvoření „OK životního pocitu“ – pocitu dítěte, že svět je místo bezpečné a veskrze v pořádku a na lidi v bezprostředním okolí se lze spolehnout.²

Rolí, již může otec ve vztahu k dceři zastávat, je velmi mnoho, a tak se zaměřím hlavně na úlohy často se opakující a typické, samozřejmě bez ambicí obsáhnout celé široké spektrum této problematiky.

1.1 Otec v roli ideálu

Na prvním místě uvádím roli, pro kterou se v odborné literatuře objevuje termín „bezpečný otec“. Poskytuje dceři jistotu, stojí nablízku, když potřebuje pomoc a podporuje v ní i umění ocenit vlastní hodnotu. A nic za to nežadá. Své ratolesti se od jejího útlého věku s láskou a trpělivostí věnuje a utvrzuje ji v tom, jak moc je pro něj důležitá a jakou mu dělá radost. Dcera tak získává do života cenné věno: představu partnera jako poctivého, pracovitého, ovšem i laskavého a pozorného muže, o kterého se může opřít. Ví, že takoví muži existují, a také takového hledá. Nepocituje nutnost říkat hned prvnímu ctiteli „ano“. Je vyrovnaná, dlouhodobě citově saturovaná a díky tomu, že hodně citu dostala, dokáže ho i dávat.³ Takový otec zastává roli ideálního

² Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 8, 10 – 11.

³ Ibid., s. 18, 19.

muže. Z dopisu studentky Filozofické fakulty Karlovy univerzity vyplývá, že tento typ otců i dnes opravdu existuje nebo některé dcery tak alespoň své otce vnímají: „*Milý tati, (...) kdybych Tě neměla, byla bych asi daleko víc ustrašená a možná i trochu fíflena. (...) Obecně musím říci, že si Tě moc vážím a mám Tě ráda takového, jaký jsi. Hlavní důvod je, že působíš dojem obyčejného, vyrovnaného člověka a zároveň z Tebe vyzařuje něco neobyčejného. Přímé jednání a poctivost – to jsou vzácné rysy v dnešním světě. Kdyby byl svět plný lidí, jako jsi Ty, bylo by tu krásně. Mám Tě moc ráda a nedovedu si představit lepšího tatínka. Děkuji.*“⁴

Ale bohužel ani výchova „bezpečného otce“ není vždy zárukou bezproblémového soužití s budoucím partnerem. Kombinace „ideálu“ se zákonitou vzpomínkovou idealizací vede k vytvoření nepřiměřených představ a nadměrných nároků na muže.⁵ Tento podvědomý mentální vzorec pak zapříčiňuje zklamání a rozchody. Dívčin obraz anima⁶ je výrazně ovlivněn otcem jakožto prvním mužem, kterého v životě důvěrně poznala. Proto má tendence vybírat si partnery, jejichž povahové vlastnosti se podobají těm otcovým (tento princip se uplatňuje i pokud otec zastává vůči dceři jakoukoli jinou roli) a jestliže později zjistí, že její vyvolený je jiný, žádá, aby se změnil, čímž vlastně myslí „ztotožnil s jejím animem“, což samozřejmě není možné.⁷ Dcerám „dokonalých otců“ tak nezbyvá než slevit ze svých představ nebo zůstat bez partnera. Jiný způsob vyrovnání se s původně pozitivním otcovským komplexem⁸ spočívá v nadměrném přizpůsobování vlastního životního stylu a chování požadavkům mužů. Ženy, které se naučily svému zidealizovanému otci vždy co nejvíc vyhovět, díky čemuž jejich vztah s rodičem mužského pohlaví nevykazoval prakticky žádné problémy, navazují vztahy s muži bez komplikací. Nejpozději v polovině života se ale dostávají pochybnosti a nejistota. Tyto ženy se totiž ve prospěch otce a později

⁴ Ibid., s. 106.

⁵ Ibid., s. 19.

⁶ Animus u ženy a anima u muže reprezentuje jejich fantazijní ideální představu opačného pohlaví. Tyto pojmy spadají do kategorie archetypů vycházejících z nevědomí a jejich autorem je C. G. Jung. Viz: Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 46.

⁷ Ibid., s. 46, 47.

⁸ Komplexy v tomto smyslu mohou být pozitivní a negativní. *Jedná se o specifické konstelace vzpomínek ze zhuštěných zkušeností a fantazií shromážděných kolem spojovacího základního tématu, obsazených silnou emocí stejné kvality. Jestliže v životě dojde k dotyku s tímto základním tématem nebo příslušným afektem, reagujeme komplexově.* Naše chování tak často není v dané situaci přiměřené, protože nereagujeme pouze na prožívanou situaci, ale zároveň i na všechny obdobné již prožité situace. Různými druhy komplexů se ve svém díle zabývá zejména C. G. Jung. Viz: Kast, V. Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě, Praha: Portál, 2004, s. 25, 31.

svého partnera vzdaly vlastní identity i jejího nalézání, a tak nejsou šťastné.⁹ Extrémním případem pak je hypertrofie ideálního otce – dcera svůj původní domov neopouští ani v dospělosti, nevdá se ani nemá trvalý partnerský vztah a s postupujícím časem povolna přejímá roli pečovatelky o stárnoucího rodiče. V našich podmínkách nastávají podobné situace zejména v kombinaci se životem v menším městě, kde častěji chybí příležitost k přijatelnému seznámení.¹⁰

1.2 Otec v roli cizince

Do role „otce cizince“ se dostávají zpravidla velice pracovně vytížení muži, kteří se doma vyskytují jen zřídka, protože většinu svého času tráví v zaměstnání nebo jej věnují podnikání. Pro dceru jsou z důvodu neustálé fyzické absence vzácní až nedostupní či alespoň málo dostupní.¹¹ A běžně se lze setkat se ženami, které mají k otci, jehož téměř nepoznaly, pozitivnější vztah než ke starostlivé matce, která se snažila dětem otcovu nepřítomnost vynahradit, aby nestrádaly. Toho, kdo je nepřítomen, si totiž dítě idealizuje a stává se tak opěrným bodem jeho duše. Takto příliš zaměstnaní muži se, často nevědomě, vyhýbají vnitřnímu konfliktu svázanému s vyjádřením vlastní citovosti. Pak zde ale hrozí nebezpečí, že jejich vztah s dcerou zůstane nenaplněn a dívka se stane obětí stínu svého otce tvořeného hrabivostí a necitelností. Psycholožka Marie-Louise von Franz varuje ženy, které postrádají otcovskou lásku, což je často důvodem jejich nenaplněného citového života, před destruktivním intelektualismem a touhou po moci. Tedy před převzetím otěží po svém otci a inklinováním k nadměrné ctižádosti, vypočítavosti až krutosti, ale také chladnosti v oblasti citů a potlačování erotické stránky vlastní osobnosti.¹² Dosažené profesní úspěchy, které se dostavují, jen těžko kompenzují nezdary v osobním životě a neutěšený psychický stav. Muži o takovéto ambiciózní a precizní ženy brzy po seznámení ztrácejí

⁹ Ibid., s. 103 – 106.

¹⁰ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 20.

¹¹ Ibid., s. 15.

¹² Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 63 – 64, 80.

zájem, protože rodící se vztah postrádá potřebný emocionální náboj. Dívka se tak záhy dostává do role kamarádky či nekomplikované a příjemné známé, *ale ničeho víc*.¹³

Ovšem neméně vzdáleni jsou dcerám otcové, kteří (ačkoli často doma fyzicky přítomní) absentují v rodině psychicky. Důvodů k tomu může být na straně takového otce hned několik. Muž není spokojen sám se sebou a se svým životem, a protože není schopen či ochoten situaci řešit konstruktivně, uchyluje se k pasivitě a kromě jiného rezignuje též na subjektivní ovlivňování rodinného života. Příčinou jeho minimální angažovanosti ve výchově potomků může být i lenost či pohodlnost projevující se zpravidla výmluvami typu „s malými dětmi to neumím“ či „kdybychom měli syna, to by bylo něco jiného. Chodili bychom spolu na fotbal a pomáhal by mi v dílně.“ Nebo si spíše introvertní muž skutečně s novou sociální rolí neví rady, ale nechce či nedokáže dát své pocity nejistoty najevo, tak se raději výchovy neúčastní a jen nečinně přihlíží, jak jeho děti rostou. Tím pádem není divu, že komunikace mezi ním a jeho dcerou vázne, což může mít pro budoucí dyadické interakce této dívky s muži fatální následky. Je pravděpodobné, že mladá žena bude z důvodu citové vyprahlosti *tíhnout k povrchním, rychle vznikajícím projevům citu k někomu, koho nebude ani pořádně znát a kdo o ni nebude mít zájem*. Z toho plynoucí životní zkušenost v ní pak ještě prohloubí pocit vlastní nedostatečnosti, který emocionální frustraci a malou sebeúctu často doprovází, neboť žena tímto přesvědčením o vlastní nicotnosti zaplňuje prázdno ve svém nitru. Bude tedy navazovat nezdravé vztahy zakládající se více na závislosti než na lásce. Postavu muže si bude idealizovat a pocit prázdnoty nahrazovat přemítáním o princí z pohádky, kterému se prakticky žádný reálný muž nemůže rovnat, a tak se stane zajatkyňi svých romantických představ. Potřebuje se líbit za každou cenu. Vychází mužům vstříc, ale její vztahy ztroskotávají. Po určitý čas má zlost na sebe i své partnery, že se jim vydávala napospas, ale jakmile ji začne pronásledovat vnitřní prázdnota a zoufalství, pustí se do hledání nového vztahu, aby ji zbavil utrpení. Její strategie se dá shrnout takto: poutat pozornost, budit zájem, nechávat se chtít a... nechávat se používat. Vychází tak najevo, jak velice taková žena postrádala podporu otce, který by jí potvrdil, že je hodnotným člověkem. Opačnou reakcí na otcovu nevšímavost je naprostá uzavřenost vůči světu, kdy dívka k sobě nepustí nikoho, byť by

¹³ Kast, V. Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě, Praha: Portál, 2004, s. 108.

jí chtěl upřímně pomoci a sdílet s ní své city. *Okouzlovat muže a koketovat s nimi jí připadá nepřijatelné a může dojít až k pohrdání celým mužským pohlavím. Její život je plný konfliktů a trápení. Někdy se snaží upoutat na sebe pozornost okolí prostřednictvím svého neštěstí. Budí až dojem, že si v něm libuje.*

Jestliže se však původně pozorný a sdílný otec změní v chladného a odtažitého v období dceřina dospívání, může to mít příčinu zcela odlišnou: strach z vlastní touhy či dokonce spontánních tělesných reakcí. Tato zdrženlivost a hlavně ticho, které ji obklopuje, otci brání udržovat s dcerou citové vztahy a ta ne vždy jeho odstup chápe. Otec se najednou své dospívající dcery nedotýká a nemluví s ní. Snaží se ji tak ochránit, místo toho však zraňuje její rodičí se erotiku. Na své jednání má rozhodně právo, ale například francouzská terapeutka Dominique Hauteuxová dodává, že by pomohlo nahradit mlčení vysvětlením vlastních emocí. Curyšský analytik Adolf Guggenbühl dokonce tvrdí: „*Pokud umí otec zachovávat hranice, není malý flirt mezi ním a dcerou na škodu.*“¹⁴ Je ovšem pravda, že mnoho mužů si plete touhu po sexuálním styku s ženou se schopností vřelého citu, něhy a podpory v rámci otcovského vztahu. Zaměňují náklonnost za sexualitu. Pubertální dívka pak může zareagovat dvěma způsoby. Buď se bude snažit nepřiměřeně zviditelňovat, aby okouzila a přitáhla pozornost, nebo se naopak pokusí své pohlavní znaky popřít a skrývat, třeba pod volným oblečením. Není ale bez zajímavosti, že touha po sexuálním styku s dcerou nebo se synem, s matkou nebo otcem vyjde najevo v každé hlubší analýze. Většinou se však uspokojuje jen v imaginární rovině a přeměňuje se v představu tělesné lásky s výrazně mladším nebo starším partnerem. Do jisté míry jde o prožívání zakázaného, nevede to však ke společenskému odsouzení. Takové vztahy umožňují získat zkušenosti s city, které byly dlouhou dobu zakazovány. I když se při nich nejedná o incest ve vlastním smyslu slova, jde o metaforu incestní situace, která může intenzitu těchto vztahů posílit. Partnerství s mužem významně starším vyhledávají především dívky toužící po uznání ze strany někoho, kdo jim připomíná otce, o něhož v útlém věku přišly nebo kterého od dětství určitým způsobem postrádaly. Takový vztah jim umožňuje nalézt transformovanou

¹⁴ *Guggenbühl-Craig, A. Die Ehe ist tot – lang lebe die Ehe!* Citováno podle: *Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*, Praha: Portál, 2004, s. 71.

rodičovskou postavu, která podpoří jejich samostatnost. Lze si však domyslet, že tyto situace mají též svá úskalí.¹⁵

Častou fyzickou absencí v rodině z důvodu pracovní vytíženosti nepokládám za problém tak závažný, je-li kompenzována zájmem o dítě a výchovnou angažovaností otce alespoň v krátkých časových úsecích, kdy se nachází na půdě společné domácnosti. To vede ke zmírnění předpokladů pro rozvoj budoucího pocitu méněcennosti a obav z kontaktu s muži, který je pro dospívající dceru „otce cizince“ jinak zcela nový a neznámý, čímž je při seznamování se s potenciálními partnery oproti dcerám aktivních či otevřených otců značně znevýhodněna. Hlubší negativní důsledky spatřuji v distanci psychické, jak názorně ilustruje i následující dopis studentky: „*V osobním kontaktu se starším nebo pro mě nějak významným mužem jsem hrozně nervózní. Stydím se a nevím vlastně proč. Nevadí mi znemožnit se před ženou – učitelkou, ale před mužem se začnu bát. Bojím se, že ho zklamou. Nerozumím tomu. Jenom, táto, vím, že se i tobě stydím něco říkat, že ti máma musí hodně věcí ‚tlumočit‘. Neumím k tobě najít cestu, tati. Moc toho o mne nevíš. Jaké mám sny, co mě oslovuje, jaké mám starosti, koho mám a nemám ráda. (...) Nevím, jak to změnit. Závidím každé dceři a otci, když jdou spolu třeba po městě a povídají si...“¹⁶*

1.3 Otec v roli autority

Velké procento otců zastává zcela odlišný výchovný styl. Příkazů, úkolů a kritiky mají na rozdávání, ale ať se dcera snaží zavděčit se jim sebevíc, pochvaly se nedočká. Pokud právě nemají potřebu sdělit své negativní hodnocení záležitosti nebo trestat, pobývají v pracovně za zavřenými dveřmi. Nejsou zlí, jen se domnívají, že nezbytnou součástí výchovy je „tvrdá ruka“ a ponechají-li dítěti přílišnou volnost, „přeroste jim přes hlavu“ a nebude si jich vážit. Takové autoritativní osobnosti bývají plné strachu a zpravidla kritizují ostatní hlavně za to, čeho se sami u sebe nejvíc obávají. Mnozí z nich trpí traumatem z nedostatku lásky, které se jim nedostávalo již ze strany jejich rodičů, a tak se snaží prosadit svou vůli za každou cenu, jen aby si dokázali, že za něco stojí. Potřeba neuspokojené lásky se téměř vždy proměňuje v touhu

¹⁵ Ibid., s. 60, 64, 68, 70 – 71, 74 – 75.

¹⁶ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 11.

po moci.¹⁷ Děti takových otců pak vůči nim pocítují spíš jakousi směs respektu spojeného s agresí než lásku. Tuto agresivitu, která se v nich hromadí, není možné v domácím prostředí projevit, a tak hledají alternativní možnosti uvolnění. Chlapci se více obracejí do svého okolí, kde hledají slabší, na nichž by si mohli vybit svůj vztek a napětí. Dívky se naopak spíš stahují do sebe, z čehož vyplývají nejrůznější psychosomatické problémy, v horším případě může docházet k uvolňování psychického vypětí a stresu formou sebepoškozování.¹⁸ Nadměrná kritika a nedostatek chvály vedou u dívky taktéž k pocitům vlastní nedostatečnosti, nízkému sebevědomí a v některých případech i přehnanému obviňování se za cokoli, co se jí nebo jejímu okolí přihodilo. Dcery autoritativních otců kladou na sebe i na ostatní vysoké nároky. Pokud příslušné požadavky nejsou splněny, přichází odsouzení.¹⁹

Jací muži budou takovouto ženu oslovovat? Nejspíš přísní a sebestřední, kteří ji budou terorizovat a kritizovat podobně jako předtím otec a za každou cenu budou muset mít vždy poslední slovo. Obecně máme totiž tendenci potvrzovat si a také potvrdit našim autoritám, že představa, kterou o nás mají, je pravdivá. Nebo se zmatená a nejistá dcera podvědomě rozhodne dokázat si, že se otec mýlil a ona je schopná a šikovná.²⁰ V takovém případě bude v dospělosti hledat v muži spíš soupeře a konkurenta, kterého bude mít potřebu neustále v něčem předhánět, než partnera, se kterým by spolupracovala a navzájem by se doplňovali. Tím ale své trauma nevyřeší, navíc přejímá mužské chování a zvyky, čímž potlačuje své ženství. *Pokud si patričně nevážíme sami sebe, nebudeme vyhledávat to, co skutečně potřebujeme, abychom se kladně vyvíjeli. Prostě uvěříme tomu, že si nezasloužíme to nejlepší, co nám život může nabídnout.*²¹ Ženy takto smýšlející obtížně navazují partnerské vztahy a pokud se jim to podaří, nejedná se většinou o harmonické partnerství. Negativní životní filozofie má totiž na podvědomé úrovni tendenci ostatní lidi zapuzovat.²² Ve svém dopise otci přiznává i následující studentka souvislost mezi strohou výchovou a problémy

¹⁷ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 36.

¹⁸ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 28.

¹⁹ Kast, V. Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě, Praha: Portál, 2004, s. 147 – 148.

²⁰ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 64.

²¹ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 33, 75.

²² Kast, V. Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě, Praha: Portál, 2004, s. 148.

v partnerství: „*Snad to souvisí s obrazem tvrdého chlapa, který chceš, táto, být a který vlastně i jsi. Skutečnost je ale taková, že jsi mi vlastně nikdy nedokázal projevit svou lásku. Ať jsem se snažila, jak jsem chtěla, také pochval bylo naprosto minimálně, a i ty děti ke svému vývoji potřebují. Dodnes by mne zajímalo, proč jsi mi tak málo dával najevo, že jsem alespoň občas docela dobrá a že snad ze mne máš občas radost. Pozoruji, že mě tato část tvé výchovy hodně ovlivnila v mém partnerském životě. Někdy si připadám jako kus ledu. Ve mně ale ta láska je, jen ji neumím pořádně pojmenovat a vyslovit. (...)*“²³

Je zjevné, že lpění otce na (většinou nikoli přirozené, ale uměle vytvářené) image autority, která budí více strachu než lásky, bývá kontraproduktivní. Již v šedesátých letech minulého století profesor Robert Konečný uskutečnil šetření několika set případů dětí léčených pro neurózu a zjistil, že u více než poloviny z nich souvisí onemocnění s rodinnou výchovou a v jedné třetině případů šlo dokonce o vyloženou parentogonii.²⁴

1.4 Otec v roli citového vyděrače

A dostávám se k otcovské roli, která se často pojí se sociálně patologickým chováním. Obecně by se dalo říci, že otec parazituje na citovém životě své dcery a znemožňuje jí zvolit si vlastní cestu. Častým případem je alkoholismus. Otec – alkoholik si náhle uvědomí, že má dceru, teprve během jejího dospívání a provinile se snaží navázat s ní kontakt. Avšak dochází tu k podivnému převrácení rolí. Otec se začíná chovat spíš jako dceřin syn a vkládá svůj osud do jejích rukou, jako kdyby byla jeho matkou. Ta se vzpírá, protože takové břemeno jí tíží víc než předcházející pocit prázdnoty. Ovšem zcela vymanit se z područí otce nedokáže kvůli pocitům viny pěstovaným od dětství, kdy byla traumatizována naopak nedostatkem otcovy blízkosti a vřelosti. Takže svůj vzdor vůči nedobrovolnému vmanipulování do rodičovské role potlačuje. Nedaří se jí od otce, který si neumí udržovat patřičný odstup, odpoutat. I jejími partnery bývají vysoce závislí muži otcí se podobající a takovýto nerovný vztah samozřejmě nefunguje. Žena totiž u svého druha nenachází nic, co by na něm mohla

²³ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 92, 93.

²⁴ Ibid., s. 29.

obdivovat a v důsledku toho se vedle něj nemůže realizovat. Přesto však není schopna se s přítelem rozejít, a to ze strachu o něj a o to, zda se s tím vyrovná. Svůj vztah s otcem si projikuje do vztahu partnerského a protože si zvykla na roli oběti otcových potřeb a problémů, přijímá i v partnerském vztahu úlohu zanícené pomocnice, která ve svém nevědomí doufá, že se jejím přičiněním podaří muži zbavit se závislosti a úplně se změnit. Výjimečně k takové proměně skutečně dojde, zpravidla však poté, co muž partnerku, jež mu byla oporou, opustí. Jsou-li ženy schopné milovat za cenu takového sebeobětování a zároveň v sobě potlačovat pocity zotročení a vykořisťování, tak proto, že nemají dost rády samy sebe a dokud si to neuvědomí, i jejich další partneři budou z řad „mužů v nesnázích“ a drama se bude opakovat.²⁵

Někteří životem zklamaní a znavení otcové demonstrují svou účast na výchově dcery, samozřejmě s těmi nejlepšími úmysly, tak, že se snaží na dívku přenést své nenaplněné ambice. *Vždyť realizovat, co otec v životě nedokázal, a zároveň celému světu předvést, jak dokonalé jsou geny předané otcem, to může jen dítě.* Z toho opět plyne značně napjatý citový vztah, dokonce by se dalo říct až negativní otcovský komplex. Dotyčná žena je milá, příjemná, ale sebe si příliš neváží. Není osobností v pravém slova smyslu. Jako by na světě byla především pro otce a pro naplnění jeho představ a cílů. Pokouší se uspět tam, kde její otec selhal. *Tátovi to lichotí, a tak to podporuje.*²⁶ Dívka však přehnanému životnímu tempu rychle podléhá. Totiž mít oslnivou kariéru, být dokonalou hospodyní i ideální ženou lze jen těžko. Pod tíhou odpovědnosti postupně ztrácí kontakt se svými emocemi. Zanedlouho už veškerá práce ani úspěchy nestačí, aby daly jejímu životu smysl. *Stává se chladnou a cynickou ženou sžíranou hlubokou vnitřní depresí, za níž skrývá strach, že bude odmrštěna.*²⁷ Aniž by si to uvědomila, nežije svobodně svůj vlastní život. Není skutečně šťastná, ať už je její přítel jakýkoli nebo žije bez partnera, neboť není sama sebou.

²⁵ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 69, 196 - 197, 200.

²⁶ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 23.

²⁷ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 76.

1.5 Význam rodičů v procesu socializace

Děti moudré rady dospělých příliš neposlouchají, ale dívají se velmi dobře. Naše reakce, postoje a chování – to je to, co naše ratolesti berou za své a kopírují po nás. Často i podvědomě. „*Nejvíce vychováváme své děti, když je nevychováváme,*“ řekl profesor Matějček.²⁸ A z této premisy vychází též sociálně psychologická teorie observačního učení profesora Bandury ze sedmdesátých let dvacátého století. Jedná se o učení na základě modelu, kdy jedinec ve svém sociálním okolí spontánně pozoruje lidi, jak získávají různé odměny a tresty. Jsou-li pro něj příslušné odměny dostatečně atraktivní či tresty dostatečně zastrašující, aniž si to uvědomuje, bude na základě svého pozorování usilovat o dosažení těchto odměn a vyhnoutí se trestům. *Jinak řečeno: druzí lidé mohou vystupovat jako pozitivní a negativní modely apetenčního a averzivního chování, které subjekt napodobuje.* Zmíněné vzory tu reprezentují hlavně rodiče. Ovšem kromě imitace je jako forma sociálního učení dítěte zásadní též identifikace, o které v tomto smyslu hovoří jako první Sigmund Freud. Předmětem identifikace u dítěte jsou taktéž jeho rodiče, ale nejde tu jen o vnější nápodobu jejich chování, ale o hluboké ztotožnění se s nimi. Identifikující se osoba se totiž chová tak, jak by se choval objekt identifikace, kdyby byl na jejím místě. Především těmito způsoby se od dětství v rámci primární socializace v rodině tvoří osobnost člověka, kterou lze definovat jako *vnitřní psychické uspořádání individua, jež je možno chápat jako systém dispozic a určitých tendencí.* A tak by si rodiče měli dávat pozor na vlastní chování, kterým často negují obsah svých chytrých a dobře míněných verbálních rad. Nelze však podcenit ani další faktory působící na utváření lidské psychiky v procesu socializace²⁹, a to genetický základ a vrozené preformované tendence (vrozené reflexy a instinkty).

Na tomto místě bych ráda upozornila na jeden pozoruhodný fenomén ve vztahu otce a dcery: sice že v praxi nastává situace, kdy dvě dcery stejného otce, podrobeny identické výchově uvnitř společenského mikrosystému v rámci jedné rodiny, jsou „prvním mužem v jejich životě“ ovlivněny různou měrou a hlavně odlišným způsobem.

²⁸ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 14.

²⁹ Existuje řada definic pojmu socializace, jistě proto, že se jedná o pojem velmi obsažný. Zde uvádím definici W.D. Fröhlicha a S. Welleka: „*Socializace je široký pojem pro celkový proces, v jehož rámci individuum vyvíjí jemu vlastní sociálně relevantní schémata chování a prožívání prostřednictvím aktivní interakce s druhými lidmi.*“ Viz: Nakonečný, M. Sociální psychologie, Praha: Academia, 2009, s. 102.

Nabízí se pestrá škála možných explikací tohoto jevu odvislých od jednotlivých případů. Obecné vysvětlení přináší sociální psychologie například v tezi manželů Sherifových z padesátých let minulého století, podle které je *sociální chování funkcí interakce mezi vnější situací a vnitřním psychickým uspořádáním osoby (osobnosti) v tom smyslu, že je reakcí na subjektivní význam situace, který se vytváří jejím vnitřním ‚zpracováním‘ (emocemi, myšlením a podobně)*, což vysvětluje, proč různí lidé reagují na tutéž situaci (potažmo stejnou osobu) jinak. Důležitou úlohu zde sehrává referenční rámec, tedy subjektivní význam situací a chování individuí, který jim jedinec přisuzuje (to, jak danou situaci nahlíží, co o ní smýšlí, jaké pocity v něm vzbuzuje).³⁰

V období dospívání si dívka uvědomuje, že otec nebude mužem jejího života, ale ještě ho potřebuje, zejména jeho cit a náklonnost, aby tak získala právo na své vlastní touhy a vlastní citový život. Zdá se, že naštěstí přibývá otců, kteří jsou si této role vědomi. Těch nepřítomných však stále existuje nejvíc a je třeba si uvědomit, že ať už je otcova absence fyzická nebo duševní, pokaždé tím dceru traumatizuje a její chování bude výsledkem adaptace na takovou situaci. Muži, kteří nabízejí dceři svou přítomnost plnou vřelých citů a podpory jsou bohužel stále vzácní.³¹

2. Vztah otce a dcery jako předmět trestního práva

V naší společnosti se stále vyskytuje i do té míry patologické chování mužů k dcerám, že naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu. Jde především o jednání popsané ve třetí a čtvrté hlavě zvláštní části trestního zákoníku, tedy zákona č. 40/2009 Sb, v platném znění.³² Nejčastěji se jedná o sexuální nátlak (§ 186) či pohlavní zneužití (§ 187) nebo znásilnění (§ 185) v jednočinném souběhu³³ se souloží mezi příbuznými (§ 188), případně o týrání svěřené osoby (§ 198) a týrání osoby žijící ve společném obydlí

³⁰ Ibid., s. 21 – 22, 45, 101, 115.

³¹ *Corneau, G.* Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 71.

³² Jestliže v textu této kapitoly uvádím číslo paragrafu bez dalšího údaje, jedná se o ustanovení trestního zákoníku.

³³ Trestněprávní nauka rozlišuje jednočinný souběh trestných činů stejnorodý a nestejnorodý. Ve výše uvedeném případě se jedná o jednočinný souběh nestejnorodý, tedy situaci, kdy pachatel jedním skutkem spáchá více trestných činů různých skutkových podstat. Viz: *Jelínek, J. a kol.* Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 326.

(§ 199). Snad nejčastěji se vyskytující otcovský delikt, ovšem menší závažnosti, je zanedbání povinné výživy (§ 196) (viz podkapitola 3.2.3).

2.1 Sexuálně motivované trestné činy otců

2.1.1 Právní aspekty sexuální trestné činnosti otců

Na fakt, že trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti obsažené ve třetí hlavě zvláštní části trestního zákoníku jsou v současné době závažným a nikoli zřídka se vyskytujícím kriminálním jevem poukazuje zpřísnění postihu sexuální kriminality zejména podstatným rozšířením dopadu skutkové podstaty trestného činu znásilnění a zavedením nového trestného činu sexuálního nátlaku novým trestním zákoníkem s účinností od 1. ledna 2010. Podle předchozí právní úpravy bylo možno potrestat pachatele za znásilnění, jestliže donutil jinou osobu násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí či zneužívaje její bezbrannosti k souloži nebo jinému obdobnému pohlavnímu styku.³⁴ Současný trestní zákoník umožňuje potrestání za donucení jiného k pohlavnímu styku (což je širší pojem zahrnující kromě soulože a jiného obdobného pohlavního styku³⁵ například i ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů či provádění mírnějších forem sado-masochistických praktik apod., tedy jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby) násilím, pohrůzkou násilí (nikoli nutně bezprostředního) nebo pohrůzkou jiné těžké újmy (ta může směřovat například ke způsobení majetkové újmy, proti cti a dobré pověsti poškozeného, ke ztrátě jeho zaměstnání apod.) či zneužívaje jeho bezbrannosti.³⁶ V trestném činu sexuálního nátlaku je pak zahrnuto donucování k provádění jiné sexuální aktivity nižší razantnosti³⁷, které do 31. prosince 2009 nebylo trestněprávně postižitelné. Přestože

³⁴ Viz § 241 předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb.

³⁵ *Vykonáním soulože se rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží (tomuto pojmu dle mého názoru odpovídá dřívější formulace „jiný obdobný pohlavní styk“ – pozn. H.S.) může být například orální sex, anální sex. Viz: Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 551.*

³⁶ *Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 550 - 552.*

³⁷ Podle § 186 odst. 1 trestního zákoníku se jedná o pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování. Tímto *jiným srovnatelným chováním by mohlo být chování, které může být pro oběť*

rozšíření kriminalizace na další formy sexuálních útoků lze hodnotit jen pozitivně, v některých případech může docházet ke kolizi skutkových podstat znásilnění a sexuálního nátlaku, neboť tyto si jsou v určitých ohledech dost podobné,³⁸ což nepřispívá k přehlednosti právní úpravy ani ke kvalitě ochrany daných zájmů.³⁹

V České republice nejsou alespoň případy sexuálně laděných deliktů směřujících proti dětem⁴⁰ naštěstí tak časté (minimálně podle oficiálních údajů, které máme k dispozici). Bezesporu se však jedná o závažný problém mající na psychiku dětské či dospívající oběti dalekosáhlé a dlouhodobé (nezřídka dokonce trvalé) následky. *Psycholog Réjean Simard rozebíral ve svém příspěvku na 11. kongresu bioenergetické analýzy v Miami v květnu 1992 případ incestu, který sledoval po dvanáct let. Uvedl, že „oběti těžkého pohlavního zneužívání netrpí ani tak poruchou sexuální identity jako spíše celkovým postižením osobnosti.“*⁴¹ Odhaduje se, že v našem státě bylo pohlavně v dětství zneužíváno 5% mužů a 8% žen. 1% žen je terčem takové agrese opakovaně. V absolutních číslech se pak dá hovořit o kolísajícím počtu prokazatelně sexuálně zneužitých dětí v letech 2000 – 2007 mezi čísly 689 (v roce 2004) a 522 (v roce 2001).⁴² V případě znásilnění se podle Českého statistického úřadu jedná mezi lety 2008 – 2011 o čísla obdobná, pohybující se mezi hodnotou 480 (v roce 2009) a 675 (v roce 2011) zjištěných případů, z nichž se jich vždy podařilo objasnit zhruba 70 – 75%.⁴³ Právě dívky bývají častěji zneužívány otcem či jiným rodinným příslušníkem, mezitímco chlapi bývají oběťmi podobně zavrženíhodného zacházení spíše mimo rodinu (například v zájmových kroužcích). Každopádně zhruba tři čtvrtiny

podobně ponižující jako pohlavní sebeukájení či obnažování. Například když pachatel donutí oběť k určitým sexuálně laděným pohybům, k mluveným či hlasovým projevům směřujícím k pachatelovu sexuálnímu vzrušení apod. Citace uvedená kurzívou viz: *Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 553.*

³⁸ Například je-li pachatelem nadřízený pracovník, může být sporné, *zda ve snaze dosáhnout pohlavního styku hrozí svému podřízenému (byť třeba konkludentně) jinou těžkou újmu, např. ztrátou zaměstnání (pak by se jednalo o znásilnění), anebo pouze zneužívá svého postavení v pracovní nadřazené pozici a spoléhá na něj, což by se posoudilo jako sexuální nátlak.* Viz: *Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 554.*

³⁹ *Ibid.*, s. 553 - 554.

⁴⁰ *Dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.* Viz § 126 trestního zákoníku.

⁴¹ Citováno podle: *Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 65.*

⁴² *Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 79.*

⁴³ Číselné hodnoty převzaty z veřejné databáze na oficiálních internetových stránkách Českého statistického úřadu. Viz: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=KRI5012PU_OK&vo=null.

zneužívaných dětí svého trýznitele dobře znají, což je jeden z nejhorších i nejkomplicovanějších faktů, s nímž se vyšetřovatelé pravidelně potýkají.⁴⁴

A jací muži své dcery zneužívají nejčastěji? Paradoxně autoritativní a přísní, v jejichž rodinách je téma sex tabu a jeho probírání se považuje za něco nemravného. Mívají podřízenou a na nich nepřiměřeně závislou partnerku, žijí na venkově nebo na samotě, pocházejí ze sociálně slabšího prostředí a neoplývají nijak vysokou inteligencí. Zajisté se jedná o osoby s poruchou chování, často z rozvrácených a špatně fungujících původních rodin. Avšak nejde o pedofily, jak by se možná někdo mohl domnívat. Motivace je zde odlišná. Dcera je pro muže snadno dostupná a neumí či není schopna se bránit. Trestné činy pohlavního zneužití a soulože mezi příbuznými se však mohou vyskytnout i v takzvaných „lepších rodinách“, naoko bezproblémových, ale z různých důvodů zůstávají častěji nebo alespoň déle skryty.⁴⁵ Výzkumy ukazují, že otcové, kteří spáchali incest a pohlavní zneužití, neudržovali s dcerou až do její puberty žádné citové vztahy. Často se také jedná o nevlastní otce z nově vytvořených rodin, kteří zneužívají dcery, s nimiž je neváže žádné pokrevní pouto.⁴⁶

Otcové se mohou na svých dcerách dopustit jak trestného činu pohlavního zneužití, tak znásilnění nebo sexuálního nátlaku. Jde-li o otce biologické, pak často v jednočinném souběhu se souloží mezi příbuznými, která je též označována jako incest. Zůstává otázkou, zda také adoptivní otec může spáchat incest. Z formálního hlediska a za předpokladu, že objektem tohoto trestného činu⁴⁷ je mimo jiné i určitá morální zásada týkající se sexuálních vztahů ano, má-li však skutková podstata tohoto deliktu chránit pouze zájem na zdravém potomstvu, styky mezi osobami, jejichž příbuzenský vztah vznikl adopcí, by sem nespádaly. Tomuto druhému závěru nasvědčuje zejména omezení trestného jednání jen na případy soulože, přičemž jiné formy pohlavního styku mezi příbuznými, které však nejsou spojeny s rizikem početí dítěte ohroženého geneticky danou deformací, jsou pokládány za závadné pouze

⁴⁴ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 47.

⁴⁵ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 79, 80.

⁴⁶ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 67.

⁴⁷ Objekt je obligatorní znak skutkové podstaty trestného činu, který *zpravidla definujeme jako společenské vztahy, zájmy a hodnoty chráněné trestním zákonem*. Viz: Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 151.

morálně.⁴⁸ K vymezení objektu trestného činu soulože mezi příbuznými v tomto smyslu přistoupil i Nejvyšší soud v roce 1987, když k této problematice ve svém rozhodnutí užil slovního spojení „pokrevními příbuznými“.⁴⁹

Pozornost si dále zaslouží způsob právní kvalifikace kriminálních skutků se sexuálním podtextem. Základní a kvalifikované skutkové podstaty⁵⁰ obsažené v ustanoveních § 185 až § 188 se totiž v mnohém prolínají. Jednočinný souběh je obecně možný tam, kde byly porušeny různé individuální objekty. Jestliže jsou však oba tyto objekty vyjádřeny v kvalifikované skutkové podstatě jednoho trestného činu, jde o faktickou konsumpci a souběh odpadá.⁵¹ S tím se ztotožňuje i Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí sp. zn. 4 To 14/87 ze dne 30. dubna 1987, kde uvedl: „Zatímco objektem trestného činu znásilnění podle § 241 tr. zák. je právo ženy na svobodné rozhodování v její pohlavní sféře a ustanovení § 242 tr. zák. chrání nerušený mravní i tělesný vývoj nedospělých osob a představuje ochranu před jakýmikoliv útoky na jejich pohlavní nedotknutelnost, ustanovení § 245 tr. zák. brání především z eugenického a genetického, ale i z etického hlediska nežádoucím (byť mnohdy dobrovolným) pohlavním stykům mezi blízkými pokrevními příbuznými. Objekt této skutkové podstaty je tedy jiný než objekt prvních dvou citovaných trestných činů. Jednočinný souběh trestného činu soulože mezi příbuznými podle § 245 tr. zák. například s trestným činem vydírání podle § 235 tr. zák., trestným činem znásilnění podle § 241 tr. zák. a trestným činem pohlavního zneužívání podle § 242 a § 243 tr. zák. je proto možný.“⁵² V případě sexuálně motivovaných deliktů ve vztahu otce a dcery je hlavně vždy potřeba ujasnit si věk poškozené v době spáchání trestného činu (tedy

⁴⁸ Ibid., s. 555.

⁴⁹ (...) „ustanovení § 245 tr. zák. (odpovídá § 188 současného trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. – pozn. H. S.) brání především z eugenického a genetického, ale i z etického hlediska nežádoucím (byť mnohdy dobrovolným) pohlavním stykům mezi blízkými pokrevními příbuznými.“ Viz: rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 To 14/87 ze dne 30. dubna 1987.

⁵⁰ Základní skutkové podstaty trestných činů uvádějí znaky běžného typu daného trestného činu a bývají uvedeny zpravidla v prvních odstavcích příslušných ustanovení. Kvalifikované skutkové podstaty jsou pak doplněny o další znak, který typizuje vyšší stupeň závažnosti (škodlivosti, nebezpečnosti) trestného činu pro společnost. Jsou spojené s vyšší trestní sazbou a zpravidla se uvádějí ve druhých a dalších odstavcích příslušného ustanovení. Viz: Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 147 – 148.

⁵¹ Ibid., s. 547.

⁵² Ačkoli toto rozhodnutí odkazuje na ustanovení trestního zákona z r. 1961, objekt zmíněných trestných činů zůstává převážně nezměněn i v současném trestním zákoníku a formulace jejich skutkových podstat je hodně obdobná. Proto lze argumentaci k posuzování souběhu trestných činů obsažených v § 185 až § 188 současného trestního zákoníku tímto výrokem podepřít.

spadá-li do kategorie „dítě“, případně „osoba mladší čtrnácti let“), zda bylo ze strany otce použito k dosažení cíle násilí, pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy nebo zda zneužil dívčiny bezbrannosti, zda mezi ním a dcerou došlo k souloži, jinému způsobu pohlavního styku nebo jinému sexuálně laděnému chování směřujícímu k uspokojení otcova pohlavního pudu, případně jaká forma takového chování byla obsažena v otcově úmyslu a pro zvážení aplikace § 188 též jedná-li se o vlastního otce nebo otčima. Pro další posouzení souběhu některého z trestných činů obsažených ve výše uvedených paragrafech s trestnými činy z jiné hlavy zvláštní části trestního zákoníku pak samozřejmě musíme zkoumat vždy také další skutkové okolnosti konkrétního případu.

2.1.2 Psychologické aspekty sexuální trestné činnosti otců

Žena, která byla vystavena sexuálním atakům ze strany člověka, od něhož se očekává, že ji bude chránit a pomáhat jí, trpí v důsledku traumatizace depresemi, pocity úzkosti, velmi se podceňuje a dlouho u ní přetrvává zvýšené psychické napětí, které může vést až k psychickému zhroucení. Dochází u ní k poruchám sexuálního prožívání, její postoj k sexu může být též konzumní, bez emočního vztahu. *Oběti incestu byla zřejmě většina prostitutek.*⁵³ Nezřídka se objevují pocity hnusu a odpor k pohlavnímu aktu i k vlastní osobě, neboť dotyčná se vnímá jako nečistá a z důvodu předčasných a věku nepřiměřených sexuálních zážitků trpí masivními pocity viny.⁵⁴ *Její osobnost byla traumatizována při samotném zrodu.* Nikdo si jí nevážil, a proto si neumí vážít sama sebe. Často nenávidí otce i všechny muže obecně. Bez odborné pomoci prakticky nelze takovou situaci zvládnout a vést relativně normální život. V menší míře se stejné problémy objevují i u dívek, které sice nebyly obětí incestu, ale jejichž otec k nim příliš „přilnul“ a dával najevo svou sexuální touhu. Kromě pocitu znechucení reaguje dcera na takové otcovo chování nejčastěji dvojitým způsobem. Buď se uzavře před světem, začne se chovat chladně a přezírat své tělo, nebo se z ní naopak stane exhibicionistka. *Aby*

⁵³ Například kanadský sociální pracovník Michel Dorais, který se problematikou prostitutek zabývá a napsal o ní i několik knih, se domnívá, že 80% z nich bylo obětí incestu. Oficiální statistiky však neexistují. Viz: *Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*, Praha: Portál, 2004, s. 66. Tohoto názoru je i PhDr. Tomáš Novák, viz: *Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery*, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 81.

⁵⁴ *Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery*, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 81.

*nepatřila otci, nabídne se očím všech.*⁵⁵ Tyto ženy pak nacházejí uplatnění a v podstatě i katarzi v profesích striptérky nebo porno herečky. Výše zmíněné následky ovšem nejsou to jediné, s čím se musí oběť zneužívaná otcem vyrovnávat. Ze strany okolí jde o rádobu senzaci a dochází tak k sociální stigmatizaci poškozené, protože její známí a přátelé k ní najednou přistupují jinak – projevují jí lítost, větší pozornost, soucit, ale nežádá se od ní naopak odvracejí či s ní jednájí s odporem. Změna chování k horšímu se objevuje bohužel často v případě nejbližších, například matky a ostatních příbuzných, kteří si nechtějí přiznat, že právě v jejich rodině by se mohlo dít něco takového, a tak je pro ně jednodušší celou záležitost zpochybňovat a dívat se na oběť vyčítavě a s nedůvěrou. Paradoxně pak ta, které bylo ublíženo nejvíc, se ještě obviňuje za rozpad rodiny a někdy též snížení materiálního standardu v souvislosti s postihem sexuálního agresora.

Je třeba dodat, že značné útrapy jsou spojeny i se samotným vyšetřováním trestného činu. *Nezletilá dívka je někdy i opakovaně vyslýchána, je testována její věrohodnost, pokud dosáhla určitého věku, je vystavena profesionálnímu zpochybňování své výpovědi advokátem obviněného. Například v Izraeli smí být nezletilec k případu vyslechnut pouze jednou, a to lékařem či psychologem, ne policistou. Dotyčný se pak stává jeho mluvčím a skutečnosti, o kterých se takto dozvěděl, prezentuje při soudním jednání.*⁵⁶

Nejlepší ochranou před pohlavním zneužíváním je citové pouto vzniklé co nejdříve mezi dcerou a otcem. Kdo by si také přál, aby bytost, o kterou dlouho pozorně pečoval, dopadla tak, jak je popsáno výše?⁵⁷ Jak už jsem uvedla, naštěstí se takto zavrženíhodně chová jen poměrně malé procento otců.

⁵⁵ *Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 66, 67.*

⁵⁶ *Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 78 – 80.*

⁵⁷ *Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 67.*

2.1.3 Selhávání paměti a křivá obvinění

Ve snaze zachovat ve své práci co největší možnou míru objektivitu však musím zmínit, že v některých nepříliš četných případech by bylo nasnadě obvinít spíš dceru, a to z trestného činu (případně činu jinak trestného, jestliže nedosáhla v době jeho spáchání věku čtrnácti let) křivého obvinění (§ 345). Skutečnost, že lživě označeným pachatelem je otec, tedy osoba, která výchovou a vyživováním plní vůči dceři svou zákonnou povinnost, by dokonce podmiňovala aplikaci kvalifikované skutkové podstaty obsažené v § 345 odst. 3 písm. e).⁵⁸ Známa americká psychologka Elisabeth Loftusová na existenci smyšlených obvinění ze sexuálních a násilných deliktů opakovaně upozorňovala svými experimenty zaměřenými na fungování paměti a sugestibilitu.⁵⁹ Výsledky, které publikovala v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století, vzbudily velký ohlas veřejnosti, jak odborné tak široké. Loftusová došla k závěru, že lidskou paměť lze zmást i tou nejnepatrnější sugescí a že zaměňování faktů a fikce patří k normálnímu fungování vědomí člověka. Ba co víc, realitě zcela odporující paměť podepřenou falešnými vzpomínkami propracovanými do všech detailů je podle ní možné i „vypěstovat“. Možnost takovéto vzpomínkové dynamiky potvrzují výsledky jejího slavného pokusu z počátku devadesátých let, při němž dobrovolníci z řad univerzitních studentů měli za úkol „naočkovat“ svým sourozencům nepravdivou historku, jak se jako malí ztratili v nákupním centru. Ve druhé části experimentu pak tyto sourozenci dostali malý sešit s popisem třech svých skutečných zážitků z dětství, které sepsali jejich rodinní příslušníci, jakož i smyšlený příběh o tom, jak se ztratili v obchodním domě. Po přečtení příslušných textů byli vyzváni, aby je doplnili vlastními vzpomínkami. Skutečnost, že čtvrtina pokusných osob přijala historku o ztracení se mezi nepřeborným množstvím obchodů za vlastní, není tak šokující jako fakt, že mnoho z nich si k ní domyslelo řadu dalších podrobností, které jim na počátku pokusu nikdo nesugeroval. Když byli seznámeni se skutečným stavem věcí, tvářili se *překvapeně, až šokovaně*. Ovšem psychologka ve spolupráci se svým kolegou a odborníkem na sekty

⁵⁸ Toto ustanovení sděluje, že *odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, jestliže lživě obviní z trestného činu jiného, který vůči němu plnil svoji povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.*

⁵⁹ Podkapitola 2. 1. 3 byla zpracována podle *Slaterová, L. Pandořina skříňka*, Praha: Dokořán a Argo, 2008, s. 191, 192, 194, 196 – 198, 200 – 203, není-li uvedeno jinak.

Richardem Ofshem zašla ve svých výzkumech ještě dále. Přišli na to, že konfabulace se může týkat též traumatických zážitků, dokonce i pokud nás samotné ohrožuje. Na to poukazuje případ Paula Ingrama, kterého vyšetřovatelé při výslechu poté, co jej jeho dvě dcery obvinily ze zneužívání, svými ostrými metodami a nekompromisním přístupem přesvědčili, že se tohoto deliktu dopustil, ačkoli k předmětnému jednání nikdy nedošlo. Ofshe, který se následně za již uvězněným Ingramem vypravil, mu pak ještě bez větších problémů namluvil, že přinutil dvě ze svých dětí, aby se před ním milovali. Domnělý pachatel dokázal převyprávět průběh obou výše zmíněných smyšlených činů do nejmenších detailů. Loftusová vysvětluje tento pozoruhodný fenomén tím, že přirozený sklon k ovlivnitelnosti a strach našeho vědomí z prázdnoty je tak silný, že se neohlíží ani na ohrožení vlastní osoby. Tak se obáváme „hluchých míst“ v naší psychice a ztráty vědomí sebe sama, že se někdy uchylujeme ke konfabulacím, v nichž nalézáme pocit většího bezpečí a jistou identitu, i když může jít o nepravou identitu oběti nebo násilníka.

Rozumí se samo sebou, že proti podobně odvážným názorům se dříve či později zvedne vlna kritiky a odmítání, což se stalo velmi záhy i Loftusové. Já bych však závěry její práce nezatracovala. I řada renomovaných českých psychologů varuje před nebezpečím nařčení ze sexuálního násilí v rodině z důvodu pomsty, neboť takové případy se již řešily, zejména v souvislosti s rozvodovými boji.⁶⁰ Výsledky experimentů americké vědkyně dokazují, že dívky vypovídající před vyšetřovateli o hrůzných zážitcích, o které se v jejich dětství a dospívání postaral otec, mohou být značně pravděpodobně, s přihlédnutím vždy ke konkrétní situaci, za níž k podání trestního oznámení dochází, uměle vytvářeny a systematicky podněcovány například pomstychtivými zhrzenými matkami, které mají vzhledem ke své roli v životě dcer na ně velký vliv. Uvedené skutečnosti je tedy třeba při posuzování, zda byl trestný čin spáchán a kdo je jeho pachatelem, brát v potaz, avšak nelze je vždy a priori předpokládat. I sama Loftusová říká: „*Skutečnost, že falešné vzpomínky mohou být vypěstovány, samozřejmě nic nevyovídá o tom, zda určitá konkrétní vzpomínka na zneužívání v dětství je či není pravdivá, ani nám neříká, jak odlišit skutečné případy od těch vymyšlených.*“ A tak nezbyvá než věřit v dostatečnou kvalifikovanost, svědomitost

⁶⁰ Srov. například Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 81 – 82. Šmolka, P., Mach, J. Manželská a rodinná trápení, Praha: Portál, 2008, s. 178.

a morální bezúhonnost policejních a justičních orgánů i znalců, kteří se na konečném verdiktu o vině a trestu podílejí.

2.2 Domácí násilí

Pokusy o vymezení komplikovaného pojmu domácí násilí jsou v České republice iniciovány především ze strany nevládních organizací. Výrazně se v této věci angažuje již delší dobu například občanské sdružení Bílý kruh bezpečí zaměřené na pomoc obětem trestné činnosti.⁶¹ Podle expertní skupiny Aliance proti domácímu násilí⁶² se jedná o *fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, přičemž intenzita násilných incidentů se stupňuje.*⁶³ Pro upřesnění je důležité dodat, že je to vždy akt jednostranný, nedochází k výměně rolí mezi obětí a násilníkem.⁶⁴ Z tohoto vymezení je zřejmé, že do domácího násilí spadá mimo jiné i sexuální trestná činnost otců namířená proti dcerám (podrobněji viz podkapitola 2.1) nebo některé další trestné činy, jako například již výše zmíněné týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199) nebo týrání svěřené osoby (§ 198), které je ve vztahu k § 199 ustanovením speciálním.⁶⁵ Podle statistiky zveřejněné Bílým kruhem bezpečí, o. s. došlo v letech 2007 – 2012 k celkem více než šesti tisícům případů vykázaní agresora ze společného obydlí.⁶⁶ Lze tedy říci, že právě tolik případů domácího násilí bylo v České republice ve zmíněné době odhaleno. Nejvíce případů policie řešila v roce 2011 (1430) a nejméně

⁶¹ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím, Justiční akademie České republiky, 2004, s. 36.

⁶² Aliance proti domácímu násilí byla založena na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 10. října 2002 z iniciativy Bílého kruhu bezpečí a Philip Morris ČR a.s. především proto, aby připravila a prosadila systémové změny v oblasti řešení případů domácího násilí. Její expertní skupina pak vznikla v roce 2004 a zpracovala návrh zákona č. 136/2006 Sb., který po svém schválení nabyl účinnosti dne 1. ledna 2007. Viz: <http://www.domacinasili.cz/pomahajici-profesionalove/aliance-proti-domacimu-nasili/>.

⁶³ Citováno podle: <http://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>.

⁶⁴ K vymezení pojmu domácí násilí srov. též například čl. 1 Metodického pokynu Ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím. In: Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky, Ročník 2008, Částka 6, s. 2. Viz: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vestnik_3613_1774_11.html.

⁶⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 576.

⁶⁶ Celkem se dle zmíněné statistiky jednalo o 6 214 případů.

v roce 2008 (679).⁶⁷ Oběťmi tohoto druhu násilného jednání se stávají přibližně z 90 % ženy.⁶⁸

2.2.1 Právní aspekty domácího násilí

Světový výzkum se začal fenoménem domácího násilí intenzivněji zabývat v sedmdesátých letech minulého století.⁶⁹ V České republice to bylo o něco později. Významným legislativním milníkem v oblasti této problematiky na našem území se pak stala novela trestního zákona č. 140/1961 Sb. v červnu roku 2004⁷⁰, kterou byl v našem právním řádu zakotven nový trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě (§ 215a trestního zákona č. 140/1961 Sb.)⁷¹, dále přijetí zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, který zavedl s účinností od 1. ledna 2007 možnost *vykázání pachatele domácího násilí ze společně obývaného bytu či domu na dobu deseti dnů* příslušníkem Policie České republiky.⁷² § 199 současného trestního zákoníku skutkovou podstatu trestného činu z dřívějšího § 215a rozšířil a také zpřísnil trestní sazby. Pojem „společné obydlí“, který je obsažen v názvu trestného činu upraveného v § 199, je o něco širší a výstižnější než dřívější „společně obývaný byt nebo dům“ z původního § 215a⁷³. Nový termín neklade důraz na vedení společné domácnosti⁷⁴, ale jen na faktický stav společného bydlení.

⁶⁷ Číselné hodnoty převzaty z <http://www.domacinasili.cz/statistiky/>.

⁶⁸ Zapletal, J. Kriminologické aspekty „domácího násilí“ In: Kriminalistika, 1997, č. 4, s. 318 – 325. Citováno podle: Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 8, 135. Srov. též například Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím, Justiční akademie České republiky, 2004, s. 38, pozn. 77.

⁶⁹ Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím, Justiční akademie České republiky, 2004, s. 64.

⁷⁰ Touto novelou se rozumí zákon č. 91/2004 Sb. s účinností od 1. června 2004.

⁷¹ Svobodníková, I. Ženy v zajetí domácího násilí, bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2009. Viz: http://is.muni.cz/th/208742/pedf_b/bakalarska_prace.pdf.

⁷² <http://www.stopnasili.cz/verejnost/legislativa-v-cr.html>

⁷³ Pojem „společné obydlí“ navazuje na definici „obydlí“ podle § 133 zákona č. 40/2009 Sb. Nejedná se tedy jen o společně obývaný byt nebo dům, ale může jít i o ubytovnu, obytnou chatu nebo vysokoškolskou kolej apod. Viz: Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 576.

⁷⁴ Trestní právo vychází při výkladu termínu „společná domácnost“ z § 115 platného občanského zákoníku, tedy zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, podle něhož „domácnost tvoří

Díky tomu tento trestný čin nově pokrývá například i týrání bývalé manželky v době po rozvodu, kdy již pachatel se ženou nevede společnou domácnost, ale z důvodu nedostatku finančních prostředků žijí v jednom bytě. Stejně tak lze subsumovat pod skutkovou podstatu trestného činu podle § 199 třeba i trýznění spolubydlícího na studentské koleji. Jako důležité se jeví též vymezení určitého rámce pro výraz „týrání“. *Soudní praxe jím rozumí zlé nakládání s osobou žijící s pachatelem ve společném obydlí, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří, přičemž následky na zdraví u týrané osoby nemusejí vzniknout.*⁷⁵ Vedle bití, pálení či jiného tělesného poškozování spadá pod výše uvedenou definici i trýzeň psychická, což prostřednictvím demonstrativního výčtu možných jednání agresora potvrzuje mimo jiné také Nejvyšší soud ve svém usnesení sp. zn. 6 Tdo 1110/2009 ze dne 29. září 2009, v němž uvádí: „*Za týrání ve smyslu § 215a trestního zákona lze považovat i např. neustálé a opakované vyhrožování pachatele tím, že zařídí, aby poškozená přišla o práci, vyčítání narození dcer místo syna, kontroly emailové korespondence, pachatelovo navázání mimomanželského vztahu za současného vychloubání se touto skutečností a zdůrazňování údajných nedostatků poškozené, neustálé nabízení sexuálních praktik společně s další osobou přes opakovaný odpor poškozené, kdy tyto okolnosti vyústily k akutnímu zhoršení psychického stavu poškozené.*“

2.2.2 Psychologické aspekty domácího násilí

Výše uvedený způsob patologického chování vůči blízkým osobám se objevuje napříč socioekonomickým spektrem společnosti, nebývá tedy odvislý od vzdělání či povolání násilníka nebo majetkových poměrů rodiny.⁷⁶ Také domněnka, že k podobným dramatům dochází zejména v rodinách alkoholiků, se ukázala být nedůvodná. Nikoli výjimečně se lze setkat s agresí v rodinách společností uznávaných veřejných činitelů,

fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.“ Viz: Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 577.

⁷⁵ Ibid., s. 576 – 577.

⁷⁶ Následující část podkapitoly 2.2 je zpracována podle Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím, Justiční akademie České republiky, 2004, s. 60 – 71.

lékařů či umělců. Tito muži bývají svým okolím zpravidla hodnoceni velice kladně, jako nekonfliktní a bezproblémoví, mívají i mnoho přátel, což přispívá k tendenci ostatních nevěřit oběti, která se rozhodla o týrání promluvit. Ve skutečnosti si takoví lidé drží své okolí „dost od těla“. Požádat kohokoli (kromě své oběti) o pomoc či podporu vnímají jako slabošské gesto. Důvodem je jejich nízké sebevědomí, neschopnost vyjádřit emoce a zvnitřnění tradičních rolí až extrémním způsobem. Často byli totiž od dětství vedeni k tomu, že muž je hlavou rodiny a jeho hlas má mít v jejím rámci největší váhu. Naučili se již jako chlapci nedávat najevo city a působit za každých okolností jako silná osobnost. Protože se však sami tak mnohdy necítí, zoufale si svůj vliv potřebují dokázat prostřednictvím získání kontroly nad ostatními. K jejich vnitřní bezmocnosti přispívá i zpravidla silná emocionální závislost na partnerce, kterou doprovází strach z možnosti její ztráty, což je vede k panovačnému a majetnickému chování. V pozici otce se takováto vnitřně nevyzrálá osobnost projevuje většinou nadměrně autoritářsky a přeroste-li mužova snaha uchvátit moc a stát se neomezeným pánem situace akceptovatelnou mez, z otcovské autority se stává tyran. A protože ve většině případů se nejedná o asociálního nebo psychopatického jedince, uvědomuje si alespoň v hrubých rysech, že jeho chování je poněkud nestandardní. Aby se s těmito hlasy svědomí vyrovnal, přesouvá vinu za své chování do vnější sféry, což lze vyzorovat ve výrocích jako „neustále mě provokovala a dělala mi naschvály“, „stres v práci byl enormní a já se cítil tak přetlakovaný, vůbec nevím, co to do mě vjelo“ atd., a zároveň i v odmítání a bagatelizaci prvků vlastních násilných projevů. Své zavrženíhodné reakce si bohužel většina násilníků vypěstovala již v období dětství, kdy byli nuceni pozorovat, jak otec bije matku, nebo byli dokonce sami týráni. Vytváří se tak bludný kruh, v němž otec přenáší násilnické sociální vzorce chování na syna a má-li dceru, ta se naopak naučí týrání snášet, přisvojí si obětní chování po vzoru své matky a stává se tak ideálně predisponovanou k navázání a udržování vztahu s násilnickým partnerem.

Ten, kdo nic podobného nezažil, jen těžko dokáže pochopit, proč týraná žena od svého trýznitele neodejde. Roli hraje řada faktorů. Žena si primárně vypracuje (samozřejmě podvědomě) strategii, jak se násilí bránit, což jí pomáhá emocionálně, případně i fyzicky, přežít. Například je nadměrně ochotná a poslušná, ponižuje se, popírá skutečnost apod. Jedná se o normální reakci na nenormální situaci, tedy

přítomnost násilí. Jestliže se s podobnými projevy poprvé setkala u svého otce v dětství, kdy nedokázala ještě pochopit jejich příčinu, ve snaze racionalizovat si je začala brát vinu na sebe („otec mě zbil, protože jsem neposlušná a udělala jsem chybu“). V křehké dětské duši postupně vzrůstala touha po idylickém rodinném životě, zároveň se však prohluboval pocit nedosažitelnosti takového stavu a spolu s tím i vina spočívající v názoru, že právě dívka za to může. Čím dál větší frustrace přerostla až v trauma, které, pokud není vnitřně pochopeno a zpracováno, generuje *neustálé opakování zažitého vzorce chování vedoucího k dalšímu pokračování traumatu. Postupem času se u ženy rozvine tzv. syndrom týraných obětí, který se navenek projevuje širokým spektrem psychických a behaviorálních reakcí. Mezi nejčastější patří pocity zmatku a sebeobviňování, nízké sebevědomí a zvýšená zranitelnost, sebevražedné tendence, popírání a ospravedlňování násilí, neschopnost normálních asertivních reakcí ve smyslu nápadné vstřícnosti a ochoty všem vyhovět či inklinace ke zneužívání alkoholu a drog.* Poněkud zarážejícím, avšak nikoli ojedinělým jevem je *tzv. stockholmský syndrom, který byl poprvé popsán v sedmdesátých letech dvacátého století v souvislosti s přepadením banky, při němž útočníci zadržovali po několik dní rukojmí.* U obětí jim trpící se vyvine specifická emocionální vazba k útočníkovi, vlivem čehož jej omlouvá, pomáhá mu a chrání jej a tím si podvědomě vykupuje jeho náklonnost a ochranu vlastního života. Stává se tak v případech, kdy oběť je podrobena velice silnému mocenskému působení agresora, proti němuž nemá prakticky žádnou možnost obrany a její život a zdraví se nacházejí v permanentním ohrožení. Násilník se stává středobodem jejího světa, vlivem postupné izolace od dřívějšího sociálního prostředí se mu podaří oběť přesvědčit, že si své utrpení zaslouží. Ona mimo jiné pak naivně doufá, že svým správným chováním (tedy takovým, které pachatel vyžaduje) se jí podaří partnera změnit. Proto setrvává v patologickém vztahu zpravidla velmi dlouho a místo efektivního radikálního řešení v podobě odchodu ze společného obydlí a podání trestního oznámení se spíše snaží zakrývat zranění partnerem způsobená a neúnavně jej omlouvá. Tak například žena, která byla manželem dvacet pět let hrubě týrána a celkem osmkrát byla i v důsledku jednotlivých ataků dlouhodobě hospitalizována v úrazové nemocnici, se ke skutečnosti, že ji enormně žárlivý muž denně kontroloval, v kolik hodin se vrací ze zaměstnání a přišlo-li mu, že se opozdila, podrobil ji přísnému trestu,

vyjádřila takto: „*On mne měl jen strašně moc rád. Vždyť já jsem byla potvora. Třeba jsem si schválně vypila s kolegyní kávu a přišla tak domů až o čtvrt hodiny později...*“.

Česká společnost je bohužel k násilnostem odehrávajícím se za zavřenými dveřmi stále hodně nevšímavá a benevolentní. Z průzkumu agentury STEM pro Bílý kruh bezpečí o. s. realizovaného v roce 2001 vyplývá, že 47 % lidí by váhalo účinně zakročit, jestliže by se od sousedů ozýval zoufalý křik a pláč, neboť stále převládá přesvědčení, že se jedná o ryze soukromou věc, kterou si mají partneři vyřešit sami. K pozitivnímu vývoji v této věci nepřispívá ani zpravidla nadměrně kritické hodnocení obětí tohoto druhu trestné činnosti, které v nich jen prohlubuje pocity viny a přesvědčení o nemožnosti úspěšně problém překonat. Týraná žena je konfrontována s názory, že za svou situaci si může sama, když už dávno od agresora neodešla, bývá označována za blázna a k jejím výpovědím je přistupováno se značnou mírou nedůvěry, a to i ze strany vyšetřovatelů. Zejména osoby vystupující v roli orgánu činného v trestním řízení by si proto měly uvědomit, že jejich necitlivý a často velmi neosobní přístup k obětem prohlubuje sekundární viktimizaci⁷⁷, které musí poškození čelit bezprostředně po trestném činu. Řada obětí násilné trestné činnosti uvádí, že by jim pomohla vyšší míra projevené účasti ze strany osob provádějících vyšetřovací úkony.⁷⁸ Platí, že bez vnější pomoci a dlouhodobé podpory se týraný člověk prakticky není schopen s prožitým traumatem vyrovnat. Ačkoli bylo na poli násilí v rodinách zejména za posledních deset let dosaženo významného pokroku, je evidentní, že tu existuje stále veliký prostor pro zlepšování.

⁷⁷ Primárně viktimizována je oběť samotným trestným činem. K sekundární viktimizaci pak dochází z důvodu necitlivé reakce okolí na skutečnost, že její subjektivní práva byla kriminálním jednáním porušena. Sekundární viktimizace se projevuje především zvýšeným psychickým napětím, prožíváním pocitu *bezprávi, zmaru, nejistoty a odloučenosti*. Viz: Polmová, O. Právo oběti trestné činnosti na citlivé zacházení. Viz: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_6152/pravo-obeti-trestne-cinnosti-na-citlive-zachazeni.aspx (31. srpna 2009).

⁷⁸ Karmen, A. Crime Victims. An Introduction to Victimology, Belmont: Brooks/Cole Publishing Company, 1984, s. 133, 138, 139.

3. Vliv rozvodu na vztah otce a dcery a jeho důsledky

Rozvod a jeho vliv na děti rozcházejících se rodičů je bezesporu velice aktuální téma, o čemž svědčí i nelichotivé statistiky, které uvádějí, že prakticky polovina manželství v České republice dříve či později končí rozvodem, přičemž ve více než padesáti procentech z nich se nacházejí nezletilé děti.⁷⁹ Taková změna rodinné situace generuje vždy psychickou zátěž u všech osob, jichž se přímo týká, u dětí pak nejvýznamněji. U dcer otců, kteří se rozhodli z rodiny odejít, se často rozvine tzv. syndrom zavrženého dítěte, jež jim značně komplikuje navazování a průběh vztahů s muži. Druhou stranu stejné mince pak představuje syndrom zavrženého rodiče (protože častěji je zavrhován otec, někdy se mluví přímo o syndromu zavrženého otce). Ten bývá dětem diagnostikován v případech komplikovaných a emocionálně velmi vyhocených rozvodů, kdy se mezi rodiči strhává nelitostný boj o potomky, který je doprovázen vzájemným obviňováním a popouzením dětí vůči bývalému partnerovi. Nelze opomenout ani změny v materiálním zabezpečení zúčastněných osob, zpravidla k horšímu. Ačkoli přímo ze zákona o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., v platném znění)⁸⁰ plyne vyživovací povinnost rodičů k dětem, spory o její plnění po rozvodu nejsou nijak výjimečné, proto se jeví jako účelné déledobější neplnění této povinnosti kriminalizovat. Současný právní řád tak činí prostřednictvím již v předcházející kapitole zmíněného § 196 trestního zákoníku, který postihuje zanedbání povinné výživy. A právě o naznačených psychologických a právních důsledcích rozvodu se zaměřením na specifika ve vztahu otce a dcery pojednám v této kapitole.

⁷⁹ V roce 2011 byla úhrnná rozvodovost v České republice 46,2 % a v 56, 2 % případech se v rozvedeném manželství nacházely nezletilé děti. Viz: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>.

⁸⁰ Jestliže v textu této kapitoly uvádím číslo paragrafu bez dalšího údaje, jedná se o ustanovení zákona o rodině.

3.1 Rozvodový proces

Česká právní úprava rozvodu manželství doznala výrazných změn na základě tzv. velké novely zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.) od 1. srpna 1998. K těm nejpříznivějším a zároveň i nejvýraznějším patří zavedení možnosti tzv. rozvodu konsenzuálního neboli rozvodu dohodou, který bývá označován (dostí nepřesně) též jako rozvod nesporný (viz § 24a)⁸¹ a umožnění svěřeni nezletilých dětí pro dobu po rozvodu do společné či střídavé péče rodičů (viz § 26 odst. 2).⁸² Vlivem těchto a dalších změn lze obecně říci, že ochrana manžela, který s rozvodem nesouhlasí, a také těch, kteří rozvodem trpí bezesporu nejvíce, tedy dětí, je důslednější a širší. To můžeme rozhodně považovat za úspěch. Rozvodová tematika je v našem právním řádu upravena velmi jednoduše a stručně a jde o jednu z nejliberálnějších právních úprav zániku manželství za života obou manželů vůbec. *Recentní zahraniční tendence jsou rovněž liberálnější*⁸³, což lze jedině přivítat. Dle mého názoru by si měl každý rozhodovat o partnerských a rodinných vztazích, jakožto záležitosti ryze osobní, téměř výlučně sám. Zásahy státu za pomoci právních prostředků považuji za opodstatněné jen v případech ohrožení důležitých zájmů slabších účastníků rodinně právních vztahů (zejména nezletilých dětí, jejich svobodných či rozvedených matek apod.). Za funkční a prospěšný institut rozvodového práva vnímám i tzv. administrativní rozvod, který je zakotven například v dánském, portugalském nebo ruském právním řádu. V rámci tohoto vysoce liberálního procesu rozhoduje o rozluce manželského svazku místo soudu jen správní (matriční) orgán. Lze se k němu uchýlit za splnění určitých podmínek, zejména při neexistenci nezletilých dětí ve svazku a předložení smluv o úpravě právních následků rozvodu. Příslušný orgán pak často místo samotného rozhodování pouze bere na vědomí shodnou vůli manželů se rozvést. Právní účinky zániku manželství nastávají

⁸¹ I v případě rozvodu dohodou se formálně-právně jedná o sporné řízení podle občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb., v platném znění) jako při rozvodu klasickém, i když s jistými specifiky. Tak vždy jeden z manželů před rozvodovým soudem vystupuje jako žalobce a druhý je v pozici žalovaného. Viz: *Průchová, B.* Slušný rozvod, Brno: ERA, 2002, s. 25.

⁸² *Hrušáková, M., Králíčková, Z.* České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 31. *Novák, T.* Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 41.

⁸³ *Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 61.

zápisem do matriky.⁸⁴ Ovšem náš nový občanský zákoník⁸⁵, jehož součástí má být mimo jiné též právo rodinné, výraznější změny oproti současné úpravě rozvodové problematiky neobsahuje.⁸⁶

Od počátku účinnosti zákona o rodině v České republice je možnost rozvodu manželství založena na objektivní existenci jediného důvodu, a to tzv. kvalifikovaného rozvratu⁸⁷. Rozvrat manželství se buď prokazuje nebo presumuje, podle toho, jakou podobu má probíhající rozvodový proces. A tak v případě konsenzuálního rozvodu vzniká nevyvratitelná právní domněnka existence kvalifikovaného rozvratu, jestliže svazek trval nejméně jeden rok, manželé spolu alespoň šest měsíců nežijí a druhý z nich se k návrhu prvního manžela na rozvod připojí.⁸⁸ Příčiny rozvratu za těchto okolností soud nezjišťuje.⁸⁹ Díky tomu se celý rozvodový proces značně urychlí a na rozdíl od klasického rozvodu podle § 24 odst. 1, kdy muž a žena musejí před soudem prokazovat, že *manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití*⁹⁰ a kdy soud se snaží dobrat příčiny takového stavu, ušetří sobě a dalším v záležitosti osobně zainteresovaným osobám řadu nepříjemností, zejména psychického rázu. Možnost realizace konsenzuálního rozvodu ovšem předpokládá vyšší úroveň schopnosti žalobce i žalovaného dohodnout se na úpravě porozvodových poměrů, neboť je nutné předložit soudu písemné smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení a případné vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu.⁹¹

⁸⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 117.

⁸⁵ Zákon č. 89/2011 Sb., který nabude účinnosti dne 1. ledna 2014.

⁸⁶ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 75.

⁸⁷ Rozvrat manželství je objektivní kategorií. Jeho kvalifikovanost je dána jednak intenzitou, jednak délkou jeho trvání. Je tedy chápán jako objektivní stav vztahů mezi manžely, naznačující, že původně byly tyto vztahy jiné. Viz: Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 119.

⁸⁸ Jedná se o samostatný procesní úkon manžela, který nepodal návrh na rozvod manželství, tedy o souhlas žalovaného s rozvodem a jeho připojení se k návrhu při jeho podání či kdykoli v průběhu zahájeného rozvodového řízení. Viz: Průchová, B. Slušný rozvod, Brno: ERA, 2002, s. 37. Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 123. Srov. též ustanovení § 24a odst. 1 věta první zákona o rodině, v platném znění.

⁸⁹ Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 119, 123.

⁹⁰ Citováno podle ustanovení § 24 odst. 1 zákona o rodině.

⁹¹ Srov. ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) zákona o rodině, v platném znění.

3.2 Výchova a výživa nezletilých dětí

Jestliže se v manželství nacházejí nezletilé děti (tedy osoby mladší osmnácti let), klasický i smluvený (konsenzuální) rozvodový proces sestává ze dvou fází. § 25 a § 26 odst. 1, nově formulované velkou novelou zákona o rodině, vyjadřují zákaz rozvést takové manželství, dokud rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu nenabylo právní moci. Tato ustanovení vyjadřují upřednostnění zájmu na řádné výchově a výživě dítěte před zájmy manželů (či některého z nich) na změně osobního statusu a zároveň požadují, aby před samotným rozvodovým řízením v užším slova smyslu proběhlo řízení opatrovnické, pro něž se v právní terminologii užívá název „řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti k nezletilému dítěti (či k nezletilým dětem)“.⁹² V takovémto nesporném řízení se rozhoduje, komu z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy, resp. do péče, a v jakém rozsahu má druhý z rodičů plnit svou vyživovací povinnost⁹³. Ani při zkráceném rozvodovém procesu podle § 24a nesmí pravomocné rozhodnutí soudu v tomto smyslu chybět, i když zde půjde jen o oficiální schválení dohody rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.⁹⁴ Zákon o rodině uvádí schválení soudem jako podmínku její platnosti (§ 26 odst. 3).

Odstavce 4 a 5 § 26 podrobně vymezují dispozitivním způsobem kritéria pro rozhodování soudu o svěřením nezletilce do výchovy. Novela č. 91/1998 Sb. je zpřísnila. Sleduje se především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti. Dále se přihlíží mimo jiné k citové orientaci a zázemí dítěte. Na straně rodičů se hodnotí hlavně jejich výchovné schopnosti, hmotné zabezpečení včetně bytových poměrů i dosavadní zajišťování výchovy potomka po stránce citové, rozumové a mravní. Jedná se o požadavky vymezené dost neurčitě, jistě i proto se jimi zabývá značná část publikované judikatury.⁹⁵

Zůstává smutnou pravdou, že je-li dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, postupem času dochází ke ztrátě kontaktu s druhým z nich. Stále platí, že ve většině

⁹² Průchová, B. Slušný rozvod, Brno: ERA, 2002, s. 10.

⁹³ *Výživným se rozumí všechno, co se poskytuje a přijímá za tím účelem, aby byly zajištěny potřeby oprávněné osoby.* Může jít o plnění peněžité i věcné, zabezpečující potřeby hmotné i duševní povahy. Viz: Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 152.

⁹⁴ Srov. ustanovení § 24a odst. 1 písm. b) zákona o rodině, v platném znění.

⁹⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 129 – 130.

případů žije syn či dcera po rozchodu rodičů s matkou. Ačkoli přibývá rozhodnutí o svěřeni dítěte do výchovy otcovské, děje se to i nyní dost minimálně. Je tomu tak jistě i proto, že zhruba polovina otců nejeví o svěřeni potomka do péče zájem a přístup těch zbývajících je ambivalentní. Dítě by u sebe měli rádi, zároveň si však nejsou jisti, co vše takový závazek obnáší a zda by to skutečně zvládli.⁹⁶ Tím pádem to bývají častěji oni, kdo opouští společnou domácnost a vídá své děti stále méně. Výzkumy ukazují, že po pěti letech od rozvodu udržuje se svými dětmi kontakt jen přibližně polovina otců.⁹⁷ Vyšší výchovnou angažovanost lze zaznamenat u otců majících syny.⁹⁸ Ratolesti mužů, kteří se své otcovské role dobrovolně zřekli, jsou vystaveny tzv. syndromu zavrženého dítěte. Ten může působit na jejich psychosociální vývoj značně destruktivně, což dokládá například následující dopis: „*Milý otče, (...) Tento dopis Ti píšu proto, abys věděl, že vše, co mezi námi bylo, prožívám a že se to ve mně nějak poskládalo a uložilo. Také chci, abys věděl, že jsi pro mne kdysi hodně znamenal a jak jsi mne postupem doby očividně ztratil. Ztratil jsi to, co bývá poměrně výlučné – svoji dceru. Nevypadá, že Tě to nějak trápí, tak jen doufám, že Ti jednou dojde, jak hluboko jsi mne v duši ranil a jakou ztrátu jsi mi způsobil. Ponesu ji po celý život.*“⁹⁹

Autorka psaní pochází z rozvedené rodiny. Ještě v období rané dospělosti nemůže svému otci, který se nastěhoval po rozvodu k nové partnerce, zapomenout, že o ni poté nejeví zájem a nevěnoval jí čas. Asi nejvýrazněji lze z uvedeného textu vysledovat pisatelčino zklamání z takového vývoje situace. Bohužel se často stává, že rodič odcházející ze společného domova ve snaze zmírnit podvědomý pocit viny z opuštění dětí jej maskuje nereálnými sliby, že na ně bude mít více času a v klidu se jim bude moci věnovat, když už nebude muset řešit manželské spory. Také celková domácí atmosféra se zklidní a příjemní, dítko již nebudou muset poslouchat hádky rodičů, takže to vlastně bude lepší i pro ně. Dost možná těmto průpovědkám i sám věří. Ovšem v převážné většině případů je opak pravdou. Rodič své děti vídá stále méně, a pokud si s novým partnerem pořídí i novou rodinu, obvykle na děti z prvního manželství už čas nezbývá. Studentka, jež sepsala citovaný úryvek, otci uvěřila, když odcházel, a on její křehkou důvěru a lásku svou nedůsledností a nezájmem ztratil. Těžko

⁹⁶ Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 56.

⁹⁷ Ibid., s. 63

⁹⁸ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 93.

⁹⁹ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 86.

řít, jestli se s takovým zážitkem vůbec někdy plně vyrovná. Mimo jiné v dopise též píše: „*Chybí mi mužský vzor v životě, s tím asi už nic neudělám. Jsi pryč a možná jsi byl pryč již v době, kdy jsi s námi ještě bydlel. Klukům kolem sebe nevěřím. Pobavit se s nimi samozřejmě mohu, feministka nejsem, ale někoho si vzít, mít s ním dítě a dopadnout, jako dopadla máma a já s Tebou... Děkuji, nechci.*“¹⁰⁰ Tím potvrzuje (do jisté míry značně zjednodušeně řečeno), že otec, který svou nedospělou dceru po rozchodu s její matkou opustil, ji nutí čelit obdobným problémům jako „otec cizinec“ (viz podkapitola 1.2), ovšem ještě intenzivnějším. V těchto souvislostech se jeví účelné zamyslet se nad současným postojem naší společnosti k porozvodovému uspořádání poměrů. Zatímco je vyvíjen přísný tlak na dodržování vyživovací povinnosti otce, zájem o jeho výchovnou účast bývá podněcován jen zřídka.¹⁰¹ Navíc děti rozvedených rodičů mají sklon centrovat své citové zmatky, tak jako pisatelka, směrem k úvahám, že i jejich partnerské vztahy ztroskotají a čeká je podobný osud jako rodiče. Psychologové však varují před takovým zobecňováním. Situace, které život přináší, jsou velice rozmanité, stejně jako lidé, jež je prožívají. A veškeré negativní myšlenkové vzorce, bez ohledu na to, nakolik jsou důvodné či nikoli, jen dělají katastrofické scénáře pravděpodobnějšími. Ve skutečnosti nejde o jednoznačně dané predispozice a pro konečný výsledek jsou kromě okolností vnitřních, zejména osobnostních, stejně důležité i okolnosti vnější, tedy faktory situační, časové nebo ty spočívající v osobnosti partnera apod.¹⁰² Je ovšem třeba zdůraznit, že ztráta kontaktu s dítětem nezůstává bez následků často ani na straně otců. Muži obecně zvládají určité typy zátěže hůře než ženy. Podle amerických výzkumů je u nich dvakrát pravděpodobnější, že po rozvodu spáchají sebevraždu, než u jejich ženských protějšků. Také jsou to oni, kdo se ve větším množství případů v tíživé situaci uchyluje k alkoholu. *Dítě pak v těchto výzkumech připomíná „kotvu“*. Otcové, jimž je do porozvodové péče svěřeno, jsou ohroženi sebevraždou dokonce méně než takové matky.¹⁰³

¹⁰⁰ Ibid., s. 88.

¹⁰¹ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 98.

¹⁰² Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 61 – 62.

¹⁰³ Ibid., s. 13 – 14.

3.2.1 Střídavá výchova

A právě zamezení postupnému vytrácení zájmu o potomky a dostatečná frekventovanost kontaktu nezletilých s oběma rodiči se jeví jako jeden z důvodů zavedení a využívání institutu střídavé výchovy. Ale zdaleka ne ve všech případech lze označit tento typ řešení za vhodný. Příliš se nedoporučuje u dětí raného školního věku.¹⁰⁴ Ve druhém odstavci § 26 jsou vyjádřeny tři nejdůležitější podmínky, které tvoří předpoklad pro kladné rozhodnutí soudu o střídavé výchově. Především to musí být v zájmu dítěte, oba rodiče musí prokázat způsobilost dítě vychovávat a samozřejmě se vyžaduje oboustranný zájem rodičů o své dítě pečovat. Délku střídavé výchovy zákon neřeší, záleží tak především na uvážení soudu, které se do značné míry opírá o kvalifikovaný názor soudního znalce z oboru psychologie. Znalec je povinen vyšetřit jak nezletilé dítě, tak i jeho rodiče a na základě zjištěných poznatků vypracovat znalecký posudek, ve kterém doporučí svěření dítěte do péče tomu z rodičů, kdo má k jeho výchově lepší podmínky a předpoklady nebo se přikloní k výchově společné či střídavé. V posledně jmenovaném případě se též vyjadřuje k délce takové výchovy. Obvykle jde o čtrnáct dní až měsíc, ale existují i rozhodnutí o střídání rodičů ve výchově po týdně.¹⁰⁵ *U dětí předškolního věku by doba pobytu u jednoho z rodičů neměla přesáhnout dva týdny.*¹⁰⁶ Dalším neoddiskutovatelným požadavkem bezproblémově fungující střídavé péče je ochota a způsobilost rodičů dohodnout se o záležitostech týkajících se dítěte. Například kde bude mít potomek trvalé bydliště, který rodič bude pobírat příspěvek na dítě nebo jakým způsobem si bývalí manželé budou ratolest předávat. Může se zdát, že jde o maličkosti, ale nedokážou-li ohledně nich rodiče učinit kompromis, jen těžko se dá uvažovat o střídavé výchově jako o ideální variantě porozvodové péče o dítě, neboť by hrozila jeho neurotizace v důsledku konfliktů mezi bývalými partnery, jichž by se nezletilec často stával nechtěným svědkem.¹⁰⁷ Jako vskutku pokrokové lze vnímat ustanovení § 31 odst. 3, jehož prostřednictvím se díky velké novele zákona o rodině poprvé v České republice objevil

¹⁰⁴ Kramer, J. Společná a střídavá výchova. Viz: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-a-stridava-vychova-10963.html> (21. července 2001).

¹⁰⁵ Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 42.

¹⁰⁶ Kramer, J. Společná a střídavá výchova. Viz: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-a-stridava-vychova-10963.html> (21. července 2001).

¹⁰⁷ Novák, T., Průchová, B. Jak přežít rozvodové peklo, Brno: Jota, 2004, s. 42 – 43.

přímo v zákonném textu požadavek zkoumat v průběhu soudního procesu a především pak při konečném rozhodování názor dítěte na záležitosti jeho se týkající a brát na něj zřetel, jestliže toto je schopno *s ohledem na stupeň svého vývoje posoudit dosah opatření jeho se týkajících*¹⁰⁸. Zákon neuvádí žádnou konkrétní věkovou hranici, od které je soud povinen toto právo dítěte respektovat a poskytnout mu dostatečnou možnost jeho výkonu, tím pádem i zde vzniká prostor pro soudcovskou úvahu. Samozřejmě platí, že čím je dítě mladší, tím snáze se dá ovlivnit, čehož si je vědoma i naprostá většina rodičů. Proto by v případě nízkého věku měl jeho názor zjišťovat dětský psycholog spíše než soudce nebo orgán sociálně právní ochrany dětí, neboť jen odborník je často schopen rozpoznat, kdy dítě skutečně říká svůj názor a kdy pouze reprodukuje pohled na věc toho z rodičů, pod jehož větším vlivem se aktuálně nachází. U dětí starších¹⁰⁹ se pak bere jejich vyjádření k záležitostem budoucí výchovy, je-li jednoznačné, jako rozhodující. Nevystávají-li pochybnosti o výchovné způsobilosti rodičů, popřípadě dítětem „vybraného“ rodiče, znalecký posudek se v řízení ani nevypracovává a soudce rozhodne v souladu s přáním nezletilého. Sluší se tedy poznamenat, že střídavou výchovu nelze a priori vykládat jako zákonem posvěcený kompromis mezi rodiči, kteří se nezvládnou dohodnout, u kterého z nich po rozvodu dítě zůstane. V tom spatřuji zdůraznění nejen právní, ale především psychologické odpovědnosti soudu.¹¹⁰

3.2.2 Společná výchova

Jestliže i po rozvodu setrvávají oba rodiče nadále v jednom bytě či domě a bez větších komplikací spolu vycházejí, situace svědčí pro svěřeni dítěte do výchovy společné. Tento právní institut je stejně jako střídavá výchova upraven v § 26 odst. 2, tedy i zde musí nutně dojít ke kumulativnímu splnění stejných zákonných předpokladů, jako je zájem dítěte, výchovná způsobilost rodičů a jejich oboustranný zájem o péči o potomka a soud musí také shledat společnou výchovu jako nejvhodnější možnou pro zajištění potřeb dítěte. V rámci úvah o společné výchově se nelze ubránit dojmu, že jde

¹⁰⁸ Citováno podle ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině.

¹⁰⁹ Ani k tomuto výrazu neexistuje přesná zákonná hranice, podle praxe lze usuzovat, že jde o děti desetileté a starší. Viz: Novák, T., Průchová, B. Jak přežít rozvodové peklo, Brno: Jota, 2004, s. 54 – 55.

¹¹⁰ Ibid., s. 44, 53 – 55.

o záležitost poněkud rozpačitou. Na faktickém chodu rodiny se totiž v takovém případě téměř nic nemění, a tak je nasnadě polemika ohledně opodstatněnosti rozvodu za dané situace. Dost možná by bylo přijatelnějším (nebo stejně přijatelným, zato časově i finančně méně nákladným) řešením tzv. rodičovské manželství, tedy koexistence muže a ženy, kteří na společný partnerský vztah již rezignovali, ve společném obydlí a za formálního trvání stavu manželského. Další obdobnou variantou je tzv. manželství volné, v němž navíc otec i matka (nebo jeden z nich) udržují vně vlastního svazku své sexuální vztahy. Nejedná se o stav překypující harmonií a pohodou, ale zejména pro děti a staré rodiče partnerů to bývá lepší než rozvod.¹¹¹ Značně odlišná je situace v zahraničí. Na rozdíl od české právní úpravy totiž v řadě států rodič, kterému není dítě pro období po rozvodu svěřeno, pozbývá svá práva a povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, což nenastane, rozhodne-li soud o svěřeni dítěte oběma rodičům do společné výchovy, v anglickém právu nazývané „joint custody“.¹¹²

3.2.3 Vyživovací povinnost a právo na výživné

Vedle výchovy nezletilého dítěte v období po rozvodu řeší opatrovnický soud, jak již zmíněno výše, ještě jednu neméně důležitou otázku: rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dětem a způsob jejího plnění. Povinnost zaopatřovat dítě, dokud není schopno samo se živit na straně jeho rodičů a jemu odpovídající právo tohoto dítěte na výživné vycházejí ze zásady rodinné a příbuzenské solidarity. Dalším velmi výrazným principem, který se prolíná prakticky celou rozvodově právní problematikou (otázky výživného nevyjímaje), je „clausula rebus sic stantibus“ neboli předpoklad, že věci jsou stálé. Rozhodnutí podléhající této zásadě nezakládají překážku věci rozsouzené („res iudicata“) a změna poměrů je vždy důvodem pro přijetí rozhodnutí nového.¹¹³ Tak například dostane-li se otec nezletilé dcery, jemuž opatrovnický soud vyměřil výživné, které je povinen poukazovat každý měsíc na účet její matky, sám do situace sociální potřebnosti z důvodu ztráty zaměstnání, zajisté se jedná o skutečnost

¹¹¹ Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 38.

¹¹² Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 127 – 128.

¹¹³ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 71.

hodnou zvláštního zřetele, která opodstatňuje změnu dřívějšího rozhodnutí.¹¹⁴ Vyživovací povinnost soud výslovně ukládá tomu z rodičů, kdo nezletilé dítě v péči nemá. Je-li soudem potvrzena střídavá výchova, rodiče se střídají i v hrazení výživného. To je poskytováno vždy k rukám toho z rodičů, který má aktuálně potomka u sebe, druhým z nich, nejčastěji v měsíčních intervalech. Jelikož přesný rozsah ani způsob výpočtu výživného není stanoven, zákon vyjmenovává kritéria, k nimž musí soudce při tvorbě rozhodnutí přihlídnout, a to na straně oprávněného i povinného. Největší důraz klade § 96 odst. 1 na zjištění potřeb oprávněného a míru jejich odůvodněnosti, jakož i na schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Větší ochranu poskytují nezletilým dětem v porovnání s ostatními subjekty rodinného práva i (ve většině případů kogentní) ustanovení hlavy třetí zákona o rodině upravující vyživovací povinnost. V této souvislosti lze poukázat především na § 85a odst. 2, v němž se dočteme, že *tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání*, a § 88 odst. 3, který na zmíněné ustanovení odkazuje. Movitějšímu rodiči soud tím pádem může určit takový rozsah vyživovací povinnosti, který přesahuje rámec aktuálních odůvodněných potřeb oprávněného nezletilého a s veškerými prostředky „navíc“ je zacházeno jako s majetkem určeným na tvorbu úspor pro budoucnost. Naproti tomu u ostatních zletilých oprávněných zákon striktně trvá na aplikaci všech konkrétně relevantních ustanovení týkajících se určení rozsahu výživného a výše zmíněné paragrafy nelze použít. Ovšem i v případě potomků existuje jistá mez pro přiznání práva na výživné, kterou je taková majetková *situace potenciálně oprávněného, za níž by přiznání výživného již bylo v rozporu s dobrými mravy*¹¹⁵, přičemž se hodnotí i osobnostní aspekty a morální stránka chování toho, kdo vystupuje v roli oprávněného, zejména vůči tomu, kdo je označen za povinného.

Právo na výživné a jemu odpovídající vyživovací povinnost jsou právní kategorie v mnohém specifické.¹¹⁶ Nepromlčují se (§ 98 odst. 1), nejsou převoditelné.

¹¹⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 241.

¹¹⁵ § 96 odst. 2 zákona o rodině stanoví, že *výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy*.

¹¹⁶ Podkapitola 3. 2. 3 je zpracována podle Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s. 25, 571 – 575, není-li uvedeno jinak.

Neschopnost plnit tuto zákonnou povinnost není sankcionována.¹¹⁷ Jestliže však někdo má k plnění vyživovací povinnosti dostatečné možnosti a přesto neplní, byť z nedbalosti, či se dokonce uspokojení nároků oprávněného úmyslně vyhýbá, a to po dobu delší než čtyři měsíce, jedná se už o trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku, v platném znění). *Přesné trvání neplnění vyživovací povinnosti* je nově uvedeno přímo ve skutkové podstatě tohoto paragrafu od 1. ledna 2010. Dřívější trestní zákon požadoval neplnění soustavné a po delší dobu, *za kterou judikatura považovala šest měsíců* nebo podle okolností i dobu kratší, jež se ale šesti měsícům musela blížit. Ovšem v jeho § 213 nebyla délka porušování zmíněné zákonné povinnosti vymezena ani tímto způsobem, a to nejspíš lze zhodnotit jako nedostatečný soulad se zásadou *nullum crimen sine lege certa*, tedy s požadavkem určitosti právní normy, což zákonodárce zřejmě při tvorbě nového kodexu vedlo ke zpřesnění dikce ustanovení o příslušném trestném činu. Jak vysoké výživné, a zda vůbec je měl obviněný povinnost platit, řeší soud v trestním řízení sám jako předběžnou otázku, třebaže již v době jeho rozhodování existuje pravomocný rozsudek vydaný v občanskoprávním řízení v této věci. Trestní soud jej vezme na vědomí jen jako listinný důkaz. Zároveň není vyloučeno, že v řízení trestním dospěje soud k odlišnému závěru o výši výživného. Občanskoprávním rozhodnutím v otázce osobního stavu (například rozsudkem o určení otcovství) je však vázán. Jestliže ještě nebylo vydáno, trestní soud jej vyčká.¹¹⁸ Trestného činu zanedbání povinné výživy se dopustí také ten, kdo záměrně usiluje o to, aby se své vyživovací povinnosti zbavil (*bez vážného důvodu mění zaměstnání nebo se vyhýbá pracovní činnosti apod.*). Protože zájem společnosti na plnění vyživovací povinnosti je hodně intenzivní, promítl se i *do zvláštního ustanovení o účinné lítosti*.¹¹⁹ Bezrestnost pachatele je zaručena, pokud dodatečně uhradil soudem vyměřené výživné v celém jeho rozsahu, a to do okamžiku, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek a současně čin neměl trvale nepříznivých následků, mezi něž se řadí například znemožnění přípravy na povolání nebo zaměstnání či následky na fyzickém nebo psychickém zdraví oprávněné osoby.

¹¹⁷ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 150 – 155.

¹¹⁸ K právní úpravě předběžných otázek a jejich posuzování v trestním řízení srov. § 9 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění.

¹¹⁹ Srov. § 197 trestního zákoníku a § 214 dřívějšího trestního zákona.

3.3 Rozvodové řízení v užším slova smyslu

Po nabytí právní moci rozhodnutí opatrovnického soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte (či nezletilých dětí) lze v rámci rozvodového řízení v užším slova smyslu neboli ve druhé fázi rozvodového procesu dospět k rozluce manželského svazku bez problémů již při prvním soudním stání do dvaceti minut, jedná-li se o rozvod dohodou.¹²⁰ Klasický rozvod je časově náročnější, protože musí být prokázán kvalifikovaný rozvrat manželství, přičemž soud zjišťuje i jeho příčiny. Záleží pak na každém páru, do jaké míry jsou muž a žena spolu ochotni komunikovat a nastalou situaci konstruktivně řešit místo ostrých výměn názorů zpravidla o banálních nedostacích společného soužití a vzájemného osočování.¹²¹ Zamítnutí návrhu na rozvod soudy vyslovují spíše výjimečně, mezi lety 1995 a 2000 jejich počet kolísal v rozmezí 0,7 a 1,6 % z učiněných podání.¹²² Rozvodové řízení takto končí, jestliže by rozvod byl v rozporu se zájmem nezletilých dětí manželů, daným zvláštními důvody (§ 24 odst. 2 a odkazovací ustanovení § 24a odst. 2)¹²³ nebo za podmínek podle § 24b odst. 1, který stanoví, že *návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma,*¹²⁴ *soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.* První odstavec § 24b, který poskytuje ochranu před rozvodem a jeho následky žalovanému manželovi, se taktéž nazývá „tvrdoštní klauzule“. Protože však žádný moderní právní řád nezná nezrušitelnost manželského svazku za života obou jeho subjektů, ten český nevyjímaje, nelze využívat citované ochranné ustanovení neomezeně dlouho. Po uplynutí tří let odděleného žití lze provést tzv. ztížený rozvod, prostřednictvím něhož dojde k zániku

¹²⁰ Průchová, B. Slušný rozvod, Brno: ERA, 2002, s. 24, 33.

¹²¹ Ibid., s. 27 – 28.

¹²² Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 10.

¹²³ Zpravidla se jedná o důvody spočívající ve fyzickém či psychickém zdravotním stavu nezletilého dítěte. Zákonodárce touto úpravou reagoval na ustanovení článku 32 Listiny základních práv a svobod i na článek 3 Úmluvy o právech dítěte. Viz: Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 64.

¹²⁴ Takovou újmu se rozumí například invalidita či závažná nemoc druhého manžela, jeho odkázanost na pomoc třetí osoby nebo nemožnost samostatně zabezpečit své potřeby z důvodu nepřetržité péče o malé děti. Viz: Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 121 – 122.

manželství, ačkoli zvláště závažná újma žalovanému partnerovi stále hrozí. Jeho námitky se uplynutím stanoveného času stávají bezvýznamnými.¹²⁵

3.4 Rozvod a některé jeho důsledky pro psychiku a chování nezletilých dětí

Děti se s rozvodem časem vyrovnají relativně dobře, nejsou-li nikým popouzeny, ovlivňovány a mají-li pocit bezpečí doprovázený silnou citovou vazbou alespoň na jednoho z rodičů. Za jak dlouho se tak stane lze jen těžko odhadnout. Navíc je třeba zdůraznit, že i pokud se dítě s rozpadem uvnitř rodiny smíří, neznamená to, že mu nevádí. Rozvod je každopádně negativní zážitek.¹²⁶ Podle výzkumů připadá nejvíce nesnázi na období zhruba od šesti do dvanácti let věku dítěte.¹²⁷ Ovšem i mladší potomci, ačkoli nechápu, co se konkrétně v jejich bezprostřední blízkosti děje, intenzivně vnímají nápor stresu a pocity stesku ze ztráty blízkosti otce či matky. Navíc z řady vědeckých studií vyplývá, že jestliže jeden z rodičů (častěji to bývá otec) přeruší pravidelný kontakt s dítětem mladším pěti let, nestačí se mezi ním a jeho potomkem vytvořit dostatečně pevná citová vazba.¹²⁸ Děti takto předčasně zbavené intenzivního blízkého kontaktu s otcem či matkou si k nim v pozdějším věku hledají cestu jen s obtížemi. Pravděpodobněji si zůstanou po zbytek života cizí, i když se navštěvují a komunikují spolu. Chlapci reagují na prožívané drama častěji neuroticky, smutkem či poruchami chování, oproti tomu dívky se snaží v rámci svých omezených možností rozchodu rodičů zabránit. Je zajímavé, že posléze se ale s nepříznivým koncem jejich manželství vyrovnávají rychleji a lépe než děti opačného pohlaví. Stejně tak dokážou i

¹²⁵ Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 67 – 68. Srov. též ustanovení § 24b odst. 2 zákona o rodině, v platném znění.

¹²⁶ Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 62, 64.

¹²⁷ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 13 – 14. Český psycholog Tomáš Novák uvádí jako nejproblematictější věk dítěte pro rozvod rodičů rozmezí devět až dvanáct let. Viz: Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 63.

¹²⁸ Lamb, M. E. Improving the Quality of Parent-child Contact in Separating Families. In: Maclean, M. Parenting after Partnering. Containing Conflict after Separation, Portland: Oñati Institute for the Sociology of Law, 2007, s. 14.

snáze přijmout nevlastního otce.¹²⁹ Kalifornský psycholog Edward Teyber uvádí, že reakce dětí na rozvod se různí podle věku. Tak předškoláci v období od tří do šesti let života pocítují především smutek, nejistotu a strach z opuštění, vlivem čehož se dožadují zvýšené míry pozornosti od dospělých. U dětí od šesti do osmi let se prožívaný smutek ještě prohlubuje. Rozkol uvnitř rodiny jim působí mimořádnou zátěž. Ústí v pocit odmítnutí a nehodnosti lásky. Charakteristická pro mladší školní věk je i nereálná naděje, že otec s matkou se nakonec usmíří a vše bude jako dřív. Od devíti let věku ovládá nezletilce, jejichž rodina se rozpadá, hlavně vztek a zlost pramenící z bezmoci jakkoli ovlivnit přicházející životní změny. Připadají si často ve svém trápení osamělí. Právě děti staršího školního věku si více stěžují na neurčité zdravotní obtíže, třeba na bolest břicha nebo hlavy. Třináctiletí až osmnáctiletí dospívající z rozvedených rodin mají větší strach z budoucnosti než jejich vrstevníci z rodin úplných, protože o sobě a svých schopnostech hodně pochybují. Uzavírají se do sebe a s rodiči komunikují čím dál méně, doma se zdržují jen po nezbytně nutnou dobu. To zvyšuje riziko, že se „chytí špatné party“ a osvojí si sociálně nežádoucí chování.¹³⁰

Na základě četných vědeckých šetření bylo prokázáno, že životní realita dětí z neúplných rodin, z nichž asi 90 % připadá na rodiny rozvedené, je v některých ohledech typicky odlišná od té, kterou prožívají děti z rodin úplných.¹³¹ Ratolesti sdílející společnou domácnost pouze s jedním z rodičů nebo střídavě s jedním a pak druhým bývají ve škole častěji nesoustředěné, těkavé či výbušné a mívají větší problémy s kázní. Patří spíš mezi průměrné žáky, i když *v hodnocení bystrosti i dalších intelektových předpokladů pro dobrý školní výkon není mezi nimi a druhou skupinou dětí rozdíl*. Jsou vychovávány přísněji a rodiče (především matky) k nim jsou kritičtější a náročnější. Tímto často nemístným zvýšeným zájmem a pozorností se snaží, vědomě či nevědomě, kompenzovat naopak nezájem ze strany bývalého manžela. Oproti tomu v úplných rodinách jsou potomci vychováváni umírněněji a harmoničtěji. Materiální standard se rozvodem zásadně zhoršuje. U citlivějších jedinců, jejichž rodinné vazby byly narušeny v období vývoje osobnosti, se objevuje snaha uniknout před nikterak příjemnou realitou buď *do předčasných erotických vztahů poskytujících iluzi lásky*, již

¹²⁹ Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 64, 66.

¹³⁰ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 13 – 15.

¹³¹ Četná výzkumná šetření týkající se této problematiky u nás prováděli například profesor Zdeněk Matějček, profesor Ivo Možný či L. Nerudová.

pocitují nedostatek, nebo (v horším případě) k nadměrné konzumaci alkoholu a k drogám.¹³² Rozvádějící se rodiče nezletilých dětí by tedy měli mít možná rizika na paměti a i pokud se mezi nimi vytratily poslední zbytky vřelosti a respektu, neměli by zapomínat, že s koncem manželství nezaniká rodičovství a jejich potomci je bez výjimky potřebují oba stejně jako dříve. Nebo spíš ještě více.

4. Výsledky vlastního průzkumného šetření

V období od 25. ledna do 15. března roku 2013 jsem provedla vlastní průzkumné šetření pomocí elektronického dotazníku, jehož úplné znění uvádím v Příloze I. Dotazník byl určen dívkám a ženám ve věku patnácti až čtyřiceti let. Cílem tohoto průzkumného šetření byly zejména dva druhy zjištění: zda vztah respondentek k otci má vliv na jejich psychiku a partnerské vztahy a jestli rozvod rodičů ovlivňuje psychiku jejich dcer, zejména s důrazem na postoj těchto žen k otci. Průzkumu se zúčastnilo celkem sto třicet žen, z nichž většině je 22 až 25 let (konkrétně padesáti třem z nich). Třicet jedna žen je ve věku 26 až 30 let a třetí nejpočetnější věkovou skupinu tvoří respondentky od 31 do 35 let (24 žen). To taktéž vysvětluje, proč téměř všechny respondentky (102 osob) uvádějí, že jsou svobodné, přičemž šedesát sedm z nich má partnera a třicet pět nikoli. Dvacet pět žen je již vdaných. Dále přes polovinu respondentek (72 žen) je vysokoškolsky vzdělaných a dalších čtyřicet dva žen vysokou školu studuje.

4.1 Vztah respondentek k otci a jeho vliv na výběr partnera

Z odpovědí vyplývá, že šedesát dva respondentek, což je prakticky polovina, hodnotí svého otce jako „pohodáře“. Na zbylé problematičtější typy otců pak připadá druhá polovina odpovědí, z nichž nejvíce žen, dvacet osm, zhodnotilo svého otce jako

¹³² Stav, kdy dítě trpí výše popsány a některými dalšími s nimi souvisejícími symptomy bývá souhrnně nazýván porozvodová nemoc. Viz: *Novák, T.* Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 63 – 66.

cholerického. Stejný počet respondentek má „otce cizince“ (otec patnácti z nich je velice pracovně vytížený a dalších třináct žen má sebestředného otce, ve vztahu s nímž citově strádaly). Roli přehnané autority hraje otec pouze šesti respondentek (viz Graf 1 v Příloze II). S tím jistě souvisí i zhodnocení vztahu k otci. Všechny dcery otce „pohodáře“ kromě jedné mají ke svému rodiči kladný vztah, oproti tomu téměř 31 % (4 ze třinácti) dcer egoistů a 25 % (7 ze dvaceti osmi) dcer choleriků pokládá vztah mezi nimi a otcem za negativní. Skoro stejný počet žen chová k egoistickým a cholerickým otcům neutrální vztah. Za kladný považuje svůj vztah k otci opět stejně dcer egoistů (4 ze třinácti), dcer choleriků pak o dost více (16 ze dvaceti osmi) a u dcer pracovně velmi vytížených mužů („workoholiků“) je to jedenáct žen z patnácti. Pouze jedna dcera workoholika vnímá svůj vztah s otcem jako negativní a tři jej hodnotí neutrálně. Ze šesti dcer autoritářských mužů pak tři mají k otci kladný vztah, dvě neutrální a jedna negativní. Za výše popsaných okolností jistě nepřekvapí, že z celkového počtu devadesáti pěti žen, které uvedly kladný vztah k otci, jich většina (74 osob) hodnotí otce jako ve výchově angažovaného a fyzicky i psychicky přítomného. Oproti tomu všechny ženy kromě dvou (29 osob z jedenatřiceti) s neutrálním a negativním postojem k otci svého rodiče mužského pohlaví fyzicky postrádají nebo jim chybí alespoň v rovině psychické (viz Graf 2 v Příloze II). Zhruba polovina respondentek si v životě vybírá více partnery, kteří se jejich otci nepodobají (68 žen z celkového počtu sto třiceti). Třicet osm respondentek odpovědělo, že toto nemohou jednoznačně určit, protože někteří z jejich partnerů se otci podobali, jiní ne. Pouze deset žen mělo v životě pravidelně partnery, kteří se povahou, názory a životním stylem jejich otcům podobali (viz Graf 3 v Příloze II). Při porovnání vztahu respondentek k otci s aktuálním stavem jejich partnerského života z výsledků průzkumného šetření vyplývá, že sedmdesát z celkového počtu devadesáti pěti žen (což znamená více než 73 % z nich), které uvedly, že ke svému otci chovají kladný vztah, je vdaných nebo mají partnera. Stejně je na tom něco málo přes 76 % respondentek s neutrálním vztahem k otci (13 osob ze sedmnácti), ale jen zhruba 61 % dívek a žen, které otce vnímají negativně (8 osob ze třinácti) (viz Graf 4 v Příloze II). Pokud jde o běžnou mezilidskou komunikaci, osmdesát tři respondentek si dobře rozumí jak s muži, tak se ženami, jak kdy. Z těch, co uvedly snazší komunikaci s jedním pohlavím, jich jednou tolik zvládá lépe

komunikovat s muži (30 osob ze čtyřiceti pěti) než se ženami (15 osob ze čtyřiceti pěti). Výrazné problémy v komunikaci obecně přiznaly jen dvě respondentky.

Z výše popsaných výsledků lze dovodit, že přibližně polovina otců žen, které se zúčastnily tohoto průzkumného šetření, se řadí do kategorie úspěšných „bezpečných otců“ (viz podkapitola 1.1). Ovšem druhá polovina respondentek vyrůstala s otcem, jehož projevy v rodinném prostředí vykazovaly některý závažný výchovný nedostatek. Jestliže muž v rodině fyzicky absentoval či rezignoval na svou úlohu rodiče a psychicky zůstal svým dcerám vzdálen, kladná citová vazba mezi ním a příslušnou respondentkou se nevytvořila. Můžeme pozorovat, že vyšší procento svobodných žen bez partnera nebo rozvedených se nachází právě mezi těmi s negativním postojem k otci. Je tedy možné říci, že i v současné době stále existuje významné procento mužů, kteří se svým dcerám věnují jen velmi nedostatečně a tyto ženy jejich lásku postrádají ještě v období dospělosti. Do jisté míry může tento nežádoucí stav ovlivňovat schopnost navazování vztahů s muži, ačkoli z výsledků mého průzkumného šetření nevyplývá, že by se jednalo o jeden z nejpodstatnějších faktorů. Toto zjištění připisuji zejména skutečnosti, že výběr životního partnera je záležitostí vysoce individuální a působí na něj tak velké množství nejrůznějších vnitřních i vnějších faktorů, že v tomto směru prakticky nelze cokoli generalizovat. Také upozorňuji, že celkový počet vdaných a zadaných respondentek ještě nic nevypovídá o kvalitě jejich partnerského vztahu a charakteru případných problémů, které v něm musejí řešit, stejně jako množství žen bez partnera neprozrazuje nic o důvodech, proč tomu tak aktuálně je.

4.2 Rozvod rodičů a jeho vliv na psychiku dcer

Při vyhodnocování této části průzkumného šetření jsem nucena pracovat s podstatně menším vzorkem respondentek, neboť sedmdesát devět na průzkumu zúčastněných žen pochází z úplné rodiny a pouze čtyřicet pět respondentek z rodiny rozvedené. V této podkapitole budu dále pracovat s odpověďmi především těchto čtyřiceti pěti žen. Pro úplnost ještě uvádím, že šest respondentek žilo od narození pouze s matkou a rodina dvou žen se stala v průběhu jejich života neúplná z jiného důvodu, než je rozchod rodičů (viz Graf 5 v Příloze II).

Otec a matka příslušných čtyřiceti pěti respondentek se ve většině případů rozešli, když jejich dcery byly dětmi (15 žen) nebo dospívajícími dívkami (19 žen). Devět respondentek bylo v době rozchodu rodičů již dospělých a ve dvou případech došlo k rozchodu ještě před narozením respondentek (viz Graf 6 v Příloze II). Na otázku, kdo z rodičů inicioval rozchod, odpovídaly tyto ženy dost vyrovnaně – podle šestnácti z nich za něj mohou oba rodiče přibližně stejnou měrou, čtrnáct jich označuje za původce rozchodu otce a jedenáct matku. Ve dvou rodinách se podle jejich dcery rodiče na rozchodu v klidu dohodli a dvě respondentky zvolily na tuto otázku odpověď „nevím“. Podle očekávání byla většina těchto žen (32 osob) svěřena do péče matky, z toho jedenáct respondentek žilo s matkou a otčímem. Jen tři dívky byly svěřeny otci a pouze dvě zažily střídavou výchovu. Sedm žen pak s rodiči v době jejich rozchodu již nežilo. Po rozpadu rodiny se vztah devatenácti respondentek k otci zhoršil a u sedmnácti z nich zůstal stejný. Zlepšil se jen v devíti případech (viz Graf 7 v Příloze II). Své sebevědomí hodnotí jako nízké sedmnáct respondentek z rozvedených rodin, což znamená 40 % z nich. Z toho jedna tvrdí, že nemá sebevědomí žádné. Dvacet pět těchto respondentek má podle svého názoru zdravé sebevědomí a jedna dokonce vysoké. Ženy z úplných rodin si příliš nevěří ve dvaceti pěti případech, což čítá jen něco málo přes 31 % z jejich celkového počtu. Padesát tři z nich nemá se sebevědomím problémy a opět jedna žena jej hodnotí jako vysoké (viz Graf 8 v Příloze II).

A jaké závěry lze z informací této podkapitoly vyvodit? Více než 40 % respondentek pochází z neúplné rodiny, což je značně vysoké číslo. Převážná většina z nich pak z rodiny rozvedené. Rodiče respondentek se ve více než třech čtvrtinách případů rozešli, když jejich dcera byla dítětem nebo dospívající dívkou. Rozvodová problematika (zejména jde-li o rodiny s nezletilými dětmi) se tedy i ve světle mého průzkumného šetření jeví jako téma v naší společnosti stále aktuální, neboť se přímo dotýká velkého množství mladých dospělých lidí. Skutečnost, že pouze dvě respondentky zažily střídavou rodičovskou výchovu, si zdůvodňují zejména tím, že pravděpodobně větší počet rodičů těchto dívek se rozváděl před rokem 1998, tedy před účinností velké novely zákona o rodině, která tento institut do českého právního řádu zavedla (viz podkapitola 3.1). Velmi malý počet zlepšení vztahu s otcem po rozvodu (uvedlo jej 9 respondentek) a naopak vysoká míra jeho zhoršení (uvedlo jej 19 respondentek, což je číslo přesahující 42 % mého výzkumného vzorku) podporuje tezi,

že rozvod vztahům mezi rodiči a dětmi rozhodně neprospívá. Pokud bych se dotazovala na porozvodový vztah respondentek k matce, předpokládám, že poměr kladných a záporných odpovědí by se významně neodlišoval. Nízké sebevědomí uvedlo o téměř 10 % více žen z celkového počtu respondentek z rozvedených rodin než těch z rodin úplných. Lze tím pádem říci, že zkušenost rozvodu může mít negativní vliv na vlastní sebehodnocení a tím pádem znevýhodňovat ty, kteří si touto zkušeností museli projít, v dalším životě. Skutečnost, že výsledky odpovědí se liší jen o 10 %, by mohla být zapříčiněna především delším časovým úsekem v řádu několika let, který s největší pravděpodobností od rozvodu v rodinách respondentek do současné doby uplynul. Ženy se tak v řadě případů s jeho následky již smířily a do života jim zasahují méně než v minulosti. Soudím tak hlavně proto, že největší počet mých respondentek je nyní ve věku 22 – 35 let a více než 75 % těch z rozvedených rodin uvedlo, že k rozchodu otce a matky došlo předtím, než dosáhly dospělosti. Dá se tedy předpokládat, že od rozvodu v jejich původní rodině již uplynulo více než pět let, v řadě případů bychom zřejmě přišli na to, že i více než deset let.

5. Způsoby řešení problematického vztahu s otcem

Z doposud uvedeného je patrné, že křehký vztah mezi otcem a dcerou může být plný lásky, pochopení a vděčnosti, ale také plný zklamání, odmítání a trápení. Vztahy s otcem ovlivňují a v některých případech do jisté míry až determinují životy jejich dcer. Ovšem řada naučených vzorců myšlení a chování, pokud se nám nejeví jako právě ideální a v praktickém životě se nám neosvědčují, se dá vhodným přístupem a prací na sobě změnit. V této kapitole uvádím některé metody a postupy, s jejichž pomocí lze řešit narušenou psychiku i problémy při navazování a v průběhu partnerských vztahů u žen s rozvinutým otcovským komplexem, a to jakéhokoli rázu. Opírám se přitom o názory a zkušenosti předních českých i světových odborníků.

Při hledání možných východisek je třeba zaměřit se na tři velké oblasti, v jejichž rámci lze rozvinout řadu prospěšných aktivit, které ve svém důsledku vedou ke zlepšení interpersonálních vztahů mezi otci a dcerami a ke zkvalitnění života mladých žen. Jedná se o osvětu, prevenci a v krajních případech též represi. V následujícím textu uvádím

jak praxí ověřená a dlouhodobě funkční osvětová, preventivní i represivní řešení, tak i některé nové či teprve navrhované postupy.

5.1 Osvěta

S potěšením konstatuji, že v oblasti rodinných a mezilidských vztahů se věnuje stále více pozornosti předběžným řešením a teprve v okamžiku, kdy se tato projeví jako nedostačující, přicházejí na řadu následná opatření. Přesto by se podle mého názoru dalo intenzivněji zapracovat na prohloubení celospolečenského povědomí ve věci. Lze tak učinit zejména třemi způsoby: prostřednictvím mediálních kampaní upozorňujících ve sdělovacích prostředcích především na závažnější z otázek, kterých jsem se ve své práci v předcházejících kapitolách dotkla – například na destruktivní dopady rozvodu rodičů na psychiku dětí, na problematiku pohlavního zneužívání nezletilých osobami z jejich bezprostředního okolí nebo na vysoké procento dívek a žen týraných otci a partnery. Každé takové vhodným způsobem učiněné upozornění je žádoucí, avšak neměla by v něm chybět též informace, kde může postižená osoba vyhledat radu a pomoc, či jak má v krizové situaci postupovat. Ne všechny v současné době vznikající spoty a upoutávky ji obsahují. Asi nejdůležitější v rámci osvěty je věnovat více času této ožehavé tematice na školách během vyučování. Povinná školní docházka na základě ustanovení § 36 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění, dává možnost dozvědět se, které chování se považuje za bezproblémové a které už je naopak nutné kvalifikovat jako za hranicí normálu dětem z různých sociálních vrstev a společenských poměrů. Často právě ony dají svým vyjádřením před třídním učitelem nebo pedagogickým poradcem podnět k odhalení neakceptovatelného zacházení s nimi či patologického jednání mezi rodiči navzájem. Může jít i o závažné případy, které by se jinak podařilo vyřešit jen stěží. Oběť pravidelného týrání či zneužívání v sobě většinou nenachází odvahu aktivně hledat pomoc, někdy se jeví prakticky nemožné též vymanit se z kontroly agresora. Přitom v dnešní době nelze dostupnými právními prostředky tento stav prolomit, proto dokud osoba postižená nežádoucími kriminálními jevy sama nepoukáže na jejich výskyt, s největší pravděpodobností se na ně nepříjde. Zavádět například povinné konzultace s psychologem každým rokem v zemi budované na principech právního

státu kombinovaných s liberálním pohledem na stanovování subjektivních práv a povinností nelze. Proto je podpora vyjadřování se k věci a diskuse o těchto záležitostech tak zásadní.

Také psychologické, rodinné či právní poradny vznikající při státních institucích a neziskových organizacích vyvíjejí osvětovou činnost. Vydávají informační brožury, zveřejňují odborné články a statistiky, poskytují tazatelům nezávazné informace o problematice. Avšak hlavní těžiště jejich aktivit spočívá v prevenci. O té pojednávám šířeji v podkapitole 5. 3.

5.2 Některé psychologické postupy a metody

Negativní otcovský komplex se projevuje u žen, které postrádaly otce, zejména mizivou sebeúctou a pasivním čekáním na „toho pravého“, tedy podle nich dokonalého muže, který rozpozná jejich skutečnou hodnotu a naváže s nimi citový vztah. Reálné jednání je nahrazováno sněním o budoucnosti. Následně se dostávají stále hlubší deprese, neboť v důsledku absence aktivní činnosti se ženy vize nenaplnují. To ženám chybějících otců brání žít svobodný a spokojený život a zejména pak navazovat vztahy se skutečnými muži, kteří však s iracionální představou, již reprezentuje ženin animus, nikdy nemohou splynout.¹³³ Kanadský psycholog Guy Corneau¹³⁴ radí zaměřit se při psychoterapii v těchto případech na potlačenou agresivitu, kterou traumatizované ženy obtížně slovně vyjadřují. V dětství se to musely naučit, pokud se chtěly otci zalíbit a nepřijít o to malé množství pozornosti, které jim byl ochoten věnovat. Když dospěly, už se hněvivě, tedy agresivně, projevovat neodvažují. Hněv obecně souvisí s potřebou exprese a prosazení vlastní osoby. Podaří-li se jej správně transformovat, stává se tvůrčím energetickým potenciálem a zdrojem vnitřní síly. *První fáze spočívá v procítění hněvu a vzteku vůči okolí v celé jeho divokosti. Žena mu nechává volný průchod, a to tak, že křičí, rozdává rány nebo tancuje. Uvolňuje tím své vnitřní napětí a očisťuje psychický systém.* K tomu může dojít jen v prostředí poskytujícím bezpečí, například

¹³³ Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 86, 87.

¹³⁴ Podkapitola 5. 2 je zpracována podle Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004, s. 89 – 97, 221-222.

v psychoterapeutické skupině. Pomoci může i malování nebo sepsání příběhu. Úkolem druhé fáze je pochopení, že člověku chybí sebeúcta, staví se do pozice oběti a dovoluje ostatním ho zneužívat. Provádí tak sám sobě totéž, z čeho obviňuje otce nebo partnera. Díky tomu pak lze ve třetí fázi procesu transformace dostat tuto bojovnou expanzivní sílu na vědomou úroveň a integrovat ji. Jakmile žena objeví svou skrytou moc a přivlastní si ji, ví, že se už nikdy nenechá vmanipulovat do role oběti. *Zoufalství, zatrpkllost a mrzutost tak vystřídá uspokojení z intenzivnějšího, prozářenějšího a radostnějšího života. V celém průběhu terapie je nezbytné hledat vždy správný postoj za pomoci křehké vnitřní síly, která nebyla otcem podporována. S postupem času však roste a fakt, že dochází k pokroku, tento proces umocňuje.*

Potlačovaný hněv ale představuje pouze jednu část stinné stránky zakomplexované ženy. Tou nejzanedbávanější složkou, která se zároveň i nejhůře překonává, je její averze k ženství, neboli nevědomá nenávist k sobě a ke své skupině. V naší patriarchální společnosti se ženy musejí vypořádat se dvěma základními stereotypy, a to nadměrně ceněným mužstvím a nedostatečně uznávaným ženstvím. Jsou proto stavěny do značně paradoxní situace, kdy se po nich žádá, aby byly jemné, soucitné a poddajné, ale opačné a tedy typicky mužské vlastnosti jako síla, soutěživost a schopnost prosadit se jsou hodnoceny mnohem kladněji. Žena, která plně rozvinula klasické ženské kvality a popřela svou mužskou součást, se cítí nepatřičně, neboť není svým okolím dostatečně oceňována. Když naopak popře své ženství a stane se silnou, průbojnou a ctižádostivou, dostane z ostatních žen strach a její sebeúcta klesá, protože zradila sama sebe. Místo čekání, že se objeví muž, který její ženskost ocení, čímž podporuje svou úlohu oběti, musí sama nalézt hodnotu tohoto způsobu bytí. *Uvědomění si vlastního mizogynního stínu předpokládá zásadní návrat k sobě samé. Poté žena může zaujmout též patřičné místo v partnerském vztahu a vyjádřit své touhy. Objeví tak lásku k sobě a ke svému překvapení i úctu mužů.* Dalším krokem na její cestě k nabytí psychické vyrovnanosti a sebevědomí je uvědomění si mužské součásti své bytosti a přisvojení vlastností, které jí imponují u mužů. Ty se pak stávají jejími vnitřními hodnotami a žena už nemá potřebu je zoufale hledat v partnerovi. Zbaví se tím pádem frustrace a vymaní se z kruhu pasivních očekávání a opětných zklamání. V návaznosti na to se od partnera, jehož funkce je být iniciátorem hledání našich dosud nepoznaných vlastností, může skutečně učit.

K rozvinutí pozitivního ženského archetypu pomáhá též imaginace. Žena si tímto způsobem představuje sama sebe v souladu se svým nitrem, probouzí v sobě lásku k vlastnímu tělu, citům a duši. Zkoumá obrazy vnitřního ženství, které jsou velmi intenzivní. *Jde o to, aby si dovolila snít o sobě, nechala na sebe sen působit a vést ji.*

Účinnou metodou pomáhající překonat prázdnotu a vnitřní rozpolcenost je haptonomie – komunikace dotykem. Tichá pozornost procházející rukama směrem ke druhému má uklidňující účinek a dodává pocit jistoty, zároveň i podporuje pozitivní vnitřní naladění a otevřenost. Může trvat několik minut i déle. Haptonomie bývá využívána spolu s dalšími technikami při skupinové psychoterapii, dle mého názoru je však ještě efektivnější, jsou-li láskyplné dotyky poskytovány přímo partnerem nebo jiným blízkým člověkem.

5.3 Když je rozvod nevyhnutelný¹³⁵

Jak jsem již uvedla v podkapitole 3. 4, rozvod rodičů zraňuje děti nejvíc, dojde-li k němu mezi jejich šestým a dvanáctým rokem života. I když situaci není radno podcenit ani pokud jsou ratolesti starší nebo naopak dosáhly teprve batolecího věku. Rodiče jim mohou situaci ulehčit především otevřenou efektivní komunikací o rozvodových záležitostech přiměřenou jejich věku. Obecně tu platí, že čím častěji věnují otec a matka zprávou o rozchodu zaskočenému dítěti pozornost a čím podrobněji mu sdělují, co za události bude následovat, kdy se tak stane a co to pro něj konkrétně znamená, tím lépe. *Výzkumy potvrzují, že má-li dítě pro rozvod k dispozici vysvětlení, kterému rozumí, snáze se adaptuje.* V takto složitém období potomka ovládá řada pochybností a dokážou-li je rodiče úspěšně rozptýlit, zabrání u dítěte rozvoji úzkosti, deprese, pocitu viny, méněcennosti či agresivního vzdoru. Strachu z odloučení a definitivní ztráty jednoho, potažmo obou rodičů zamezí ujištění, že otec i matka dítě stále stejně milují, nikdy je neopustí a oba se s ním budou vídat i nadále. Následovat musí informace, jakým způsobem a kdy přesně bude dítě trávit čas se kterým z rodičů. Jestliže pak dospělí striktně toto své sdělení dodržují, navozují tím potomkům pocit

¹³⁵ Podkapitola 5. 3 je zpracována podle *Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*, Praha: Návrat domů, 2007, s. 19, 20, 37 – 44, 70 – 75, 86, 88, není-li uvedeno jinak.

bezpečí a jistoty, který ke svému dalšímu klidnému vývoji nutně potřebují. Neméně důležité je zdůraznění, že za příslušné rozhodnutí matky s otcem dítě nenese žádnou odpovědnost a ani jej nemůže nijak ovlivnit. Ideálně by si o zásadních rodinných změnách měli promluvit s dítětem společně oba rodiče, jelikož tím mu dávají mimoslovně najevo schopnost vzájemné spolupráce, čímž potvrzují pravdivost svých slov, že i nadále jej budou vychovávat oba, i když ne společně. Není-li takový způsob sdělení možný, zejména hrozí-li nebezpečí výbuchu negativních emocí, roli prostředníka může zastat jiná osoba, například dětský psycholog nebo prarodič. Existuje však pocit, který i citliví a uvědomělí rodiče rozptýlí jen těžko: hluboký smutek. Protože se dostaví nevyhnutelně, potomek by jej měl mít možnost prožít a projevit, jeho potlačování, bagatelizování a ignorování je nežádoucí. Jedinec pak totiž ztrácí kontakt nejen se svými nepříjemnými pocity, ale tím i se sebou samým. Na své emoce se nemůže spolehnout, neboť jsou mu systematicky vymlouvány. Zahlcuje ho úzkost a zmatek. V dospívání pak přichází problém s vytvářením vnitřního hodnotového systému a s ujasněním si, co má rád, čeho si váží a jak by chtěl naložit se životem. Chlapci ventilují častěji nahromaděný žal formou agrese a vzteku, dívky naopak zůstávají nadměrně tiché, poddajné a přehnaně „vzorné“. Jedinou přínosnou pomoc v těchto nelehkých okamžicích lze manifestovat jako projevy blízkosti a účasti, například je možné dítě pohladit, pochovat. Nebude si pak připadat tak samo. Smutnění však odezní až časem, situace proto klade větší nároky též na trpělivost dospělých.

Významnou pomocí pro konečnou adaptaci dítěte na změny, bohužel však nikoli běžným pravidlem, je zdržení se vleklých a velmi emotivně vyhrocených hádek a konfliktů před potomky. Bývalí partneři se nemusejí mít v lásce či se stát přáteli ani to před dětmi předstírat, vzájemná úcta se však jeví jako žádoucí. *Děti se s rodiči ztotožňují, slouží jim jako vzor a model chování.* V mnohém si připadají dokonce stejní jako jeden z rodičů. Tudíž jestliže se otec s matkou dlouhodobě urážejí a znevažují, má to na potomky prakticky stejný dopad, jako kdyby takto jednali s nimi. Navíc učí vlastním příkladem nezletilce již v útlém věku, že *nepřátelství, výsměch a pohrdání jsou přijatelné způsoby, jak jednat s druhými.* Takové děti nebudou mít zájem později ctít práva a důstojnost ostatních a nezmění-li sami svůj vzorec chování, těžko budou schopny navazovat jiné než patologické mezilidské vztahy. Pokud se některý z bývalých partnerů neumí ovládnout, druhý by na jeho výpady neměl reagovat.

5.3.1 Mimosoudní pomoc při řešení konfliktů

Někdy se neshody vystupňují do té míry, že rozvádějící se manželé na jejich řešení sami nestačí. Pak se nabízí tzv. mediace, tedy u nás poměrně nová forma alternativního (mimosoudního) řešení sporu, ať již v záležitostech rodinných, manželských či majetkových. Jedná se o řízený pokus o domluvu za účasti stran konfliktu a mediátora, který hledá možné kompromisy přijatelné pro obě strany a snaží se dovést je k usmíření. Osoba mediátora se vyznačuje naprostou neutralitou. Nejprve zpravidla proběhne schůzka mediátora s každým z partnerů zvlášť. Při tomto prvním setkání se odborník seznamuje s jejich požadavky a pohledy na věc a také otupuje „bojovou náladu“. Velice často dospěje k závěru, že muž i žena si přejí dohodu a jsou ochotni v něčem ze svých nároků slevit. Na třetím, již společném sezení tím pádem dochází k uzavření písemné domluvy. Ačkoli ne vždy lze dohodu uzavřít již za tak krátkou dobu, zájem o mediaci významně stoupá – jistě i díky vysokému počtu dosahovaných kompromisů. Ovšem je škoda, že (alespoň dle tvrzení odborníků) sjednané dohody dodržuje jen asi polovina klientů. Jejich plnění nelze vymáhat soudně a taktéž není možné očekávat, že dojde-li k soudnímu sporu, bude v něm rozhodnuto v souladu s tím, co již bylo sepsáno v textu domluvy v rámci mediace.¹³⁶

Účinnou pomoc při problémech v rodinných a mezilidských vztazích poskytují i poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, které lze nalézt *prakticky ve všech okresních městech* České republiky. Podle zákona o sociálních službách¹³⁷ patří mezi tzv. nízkoprahová zařízení, proto se k jejich návštěvě nevyžaduje předchozí doporučení, poradenské služby jsou bezplatné a lze se k nim dostat i anonymně. Vedle psychologů v těchto poradnách působí též sociální pracovníci, právníci či lékaři (například psychiatři a sexuologové). I když nabízená odborná poradenská činnost primárně nesměruje k záchraně manželství za každou cenu, téměř pětinu hrozících či již probíhajících rozvodů se skutečně podaří odvrátit. Přibližně 80 % klientů navíc vnímá tuto formu pomoci pro zvládnutí jejich trápení jako efektivní.¹³⁸

¹³⁶ Část podkapitoly 5. 3 pojednávající o mediaci je zpracována podle Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000, s. 80 – 83.

¹³⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., v platném znění.

¹³⁸ Šmolka, P., Mach, J. Manželská a rodinná trápení, Praha: Portál, 2008, s. 17.

5.3.2 Legislativně preventivní a legislativně represivní řešení rodinně právní problematiky

Do jisté míry tradiční, ale v současnosti již překonaný rodinný model, ve kterém jeden z partnerů, většinou žena, se stará o děti a domácnost a zároveň je existenčně závislý na druhém výdělečně činném, častěji muži, může mít pro chod rodiny až fatální následky. Lze jej považovat za správný v době mateřské a rodičovské dovolené, v řadě případů však přetrvává ještě dlouho poté. Závislost nevydělavající osoby se dále prohlubuje, protože její finanční podpora z veřejných zdrojů klesá a tlak působící na druhého z dvojice se zvyšuje, neboť jeho příjem je určujícím faktorem pro kvalitu života celé rodiny. V takto nerovném vztahu muže a ženy vzniká řada patologických jevů, od zvýšeného napětí mezi všemi členy domácnosti až po fyzické napadání partnerky a dětí v krajních případech. Zmíněná nikoli výjimečná situace vede vládu a další státní instituce k podpoře rychlejšího návratu rodičů pečujících o potomky do šesti let věku k výdělečné činnosti prostřednictvím částečného pracovního úvazku a *rozvoje služeb péče o děti, zejména alternativního typu. Národní program reforem na rok 2011 zahrnuje mezi své priority usnadnění svobodné volby rodičů o způsobu sladění rodinného a pracovního života* či rozšíření nerodičovské péče o děti. *Jde o plnění cílů Strategie Evropa 2020, mimo jiné v oblasti podpory sociálního začleňování. Jedním z doporučení Rady Evropské Unie pro Českou republiku k Národnímu programu reforem na rok 2011 pak je posílit účast na trhu práce omezením překážek, s nimiž se při návratu na něj potýkají rodiče s malými dětmi, zajištěním lepšího přístupu k cenově dostupným zařízením péče o jejich potomky.*¹³⁹ Na těchto základech byl v nedávné době připraven návrh zákona o dětské skupině, který se nyní nachází v legislativním procesu. Jeho gestorem je Ministerstvo práce a sociálních věcí. Spočívá především v tom, že zaměstnavatelům bude za pomoci prostředků z Evropského sociálního fondu, skrze operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, zafinancováno zřízení jakési „firemní školky“, do které budou moci zaměstnanci umísťovat svoje děti. Hlavní benefity spatřují v otevírací době zařízení, která by měla kopírovat pracovní dobu rodiče, nebo

¹³⁹ Návrh: Věcný záměr zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, část A. Závěrečná zpráva o hodnocení dopadů regulace (RIA), s. 1. Viz: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13503/zamer_zakona.pdf.

ve skutečnosti, že zaměstnancům odpadne problém se sháněním volného místa v klasické školce, což se poslední dobou stává poměrně velkým problémem. I daleko lepší finanční dostupnost než v případě soukromých mateřských škol stojí za zmínku.¹⁴⁰ Důvodů, proč je žádoucí, aby zákon o dětské skupině prošel v předloženém znění, je celá řada. Za ten hlavní považují ale nedostatek školek, který je skutečně největší překážkou k návratu matek na trh práce. Za nízkými kapacitami mateřských škol stojí dle předkladatelů zmíněného legislativního návrhu *zejména skutečnost, že obce jako zřizovatelé v devadesátých letech minulého století vzhledem k populačnímu vývoji významně snížily počet míst v těchto dětských zařízeních. Nyní však porodnost již pátý rok za sebou překročila celkový počet sto tisíc dětí ročně.* Neúspěšně vyřízené žádosti o přijetí do mateřské školky proto rapidně narůstají. Mezitím co ve školním roce 2005/2006 se jednalo o 6 810 dětí,¹⁴¹ při posledním zápisu bylo odmítnuto dokonce 60 000 dětí¹⁴², což je v porovnání s rokem 2005 desetinásobný růst. U všech případů má tato skutečnost velmi negativní vliv na sladění rodinného a pracovního života. A tak podpora vznikání nestátních dětských zařízení jako například soukromých školek a dětských skupin je dle mého názoru krok správným směrem. Budoucí zákon o dětské skupině by však neměl obsahovat přílišné formality, které by pro zaměstnavatele byly obtížně splnitelné. Přijetí tohoto zákona považuji za významný posun vpřed v rámci prevence partnerských a rodinných sporů. Rozroste-li se totiž měsíčně rodinný příjem o další finanční prostředky, i ten z rodičů, který pravidelně tráví výdělečnou činností více času, si bude moci dopřát méně přesčasů či opustit druhé zaměstnání. Tak mu vznikne prostor pro věnování se rodinným záležitostem včetně například výchovy dcery. V konečném důsledku dojde i k harmonizaci rodinných vztahů. V neposlední řadě na tomto kroku vydělá i stát, protože pracující rodiče budou odvádět více na daních.¹⁴³

Dalším aspektem, který negativně ovlivňuje vývoj potomků, je neplacení výživného (viz podkapitola 3. 2. 3). Zejména matka menších dětí má často vážný

¹⁴⁰ Vesecký, Z. Stát chce víc daňových poplatníků, podporuje proto vznik dětských skupin. Viz: <http://www.podnikatel.cz/clanky/stat-chce-vic-danovych-poplatniku-podporuje-proto-vznik-detskych-skupin/> (5. dubna 2013).

¹⁴¹ Návrh: Věcný záměr zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, část A. Závěrečná zpráva o hodnocení dopadů regulace (RIA), s. 1. Viz: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13503/zamer_zakona.pdf.

¹⁴² Vesecký, Z. Stát chce víc daňových poplatníků, podporuje proto vznik dětských skupin. Viz: <http://www.podnikatel.cz/clanky/stat-chce-vic-danovych-poplatniku-podporuje-proto-vznik-detskych-skupin/> (5. dubna 2013).

¹⁴³ Ibid.

problém s hledáním zaměstnání, končí závislá na sociálních dávkách, se kterými se dá jen stěží vyžít, a tak se pro ni výživné ze strany bývalého partnera stává nepostradatelnou složkou příjmu. V této souvislosti jsem při psaní své práce kontaktovala bývalého zaměstnance Sdružení obrany spotřebitelů, tedy organizace, která na území Prahy po několik let poskytovala právní poradenství často přesahující oblast spotřebitelského práva, a ptala jsem se ho na příklady z praxe. Potvrdil mou domněnku, že se skutečně jednalo o velmi rozšířený problém, který šlo donedávna řešit jen podáním trestního oznámení. Při délce trestního řízení v souvislosti s důsledným vyhýbáním se exekuci neustálým zatajováním majetku formou jeho evidování na jiné osoby v podstatě neexistovala možnost, jak se finančních prostředků účinně a v přiměřené době domoci. V reakci na tuto neblahou skutečnost došlo v loňském roce k pozitivní změně, která sice neznamená konečné vyřešení uvedeného problému, ale alespoň částečně zhorší procesní postavení neplaticího rodiče. Jedná se o přidání § 71a do zákona č. 120/2001 Sb., v platném znění, kterým byl do exekučního řádu zařazen *nový způsob provedení exekuce, a to pozastavením řidičského oprávnění. Měl by sloužit pouze k vymožení pohledávek na výživném na nezletilé děti. Soudní exekutor při vedení exekuce pozastavením řidičského oprávnění povinného doručí exekuční příkaz¹⁴⁴ orgánu, který vede registr řidičů podle zákona o silničním provozu (zákon č. 361/2000 Sb.), přičemž takovýmto orgánem je obecní úřad obce s rozšířenou působností. Ten zapíše do registru údaje o doručeném exekučním příkazu. Do tohoto registru mají přístup příslušníci Policie České republiky, proto mohou například v rámci silničních kontrol zjistit, že povinný v daný okamžik není oprávněn řídit motorové vozidlo. Povinný musí na základě změny zákona o silničním provozu odevzdat řidičský průkaz, který mu bude vrácen až poté, co zaniknou účinky příslušného exekučního příkazu. Takový postup není umožněn jen v situaci, kdy povinný k uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost, nezbytně potřebuje své řidičské oprávnění. Za těchto okolností by nebylo účelné mu toto oprávnění pozastavovat.* Obdobná právní úprava v okamžiku předložení legislativního návrhu zákona č. 392/2012 Sb., který novelizoval kromě exekučního řádu a zákona o silničním provozu ještě také občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.), již existovala v Polsku a

¹⁴⁴ Exekučním příkazem se rozumí exekutorem vydaný příkaz k provedení exekuce některým ze způsobů uvedených v exekučním řádu. Viz: § 47 odst. 1 zákona č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), v platném znění.

na Slovensku, kde se osvědčila.¹⁴⁵ U nás se jedná o záležitost zcela novou, zákon č. 392/2012 Sb. nabyl účinnosti 1. ledna letošního roku. Vzhledem k tomu, že jen do března roku 2013 bylo na základě této novely řídičské oprávnění pozastaveno zhruba deseti neplatičům alimentů¹⁴⁶, dá se očekávat, že i nadále bude příslušná nová forma exekuce hojně využívána.

K prvnímu dni letošního roku došlo v tomto smyslu též k novelizaci trestního zákoníku zákonem č. 390/2012 Sb. Ten začlenil do trestního kodexu § 196a, který stanoví, že *pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy může soud uložit i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel, a to zejména je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována.*¹⁴⁷ Ustanovení se stalo předmětem rozsáhlé diskuse. I kvůli němu využil dne 17. září 2012 prezident republiky Václav Klaus své právo veta a návrh pozměňovacího zákona vrátil Poslanecké sněmovně¹⁴⁸, přičemž se ve svém stanovisku vůči navrhovanému § 196a ostře vymezil slovy: „*Nerozumím tomu, jakou souvislost má řízení motorových vozidel s neplacením alimentů, naopak se domnívám, že znemožnění používání motorových vozidel může ztížit výdělečné možnosti a tedy i schopnost platit výživné. Toto ustanovení považuji za nesmyslné, kontraproduktivní a diktované pouze podprahovými emocemi. Volání po takovém trestu lze pochopit, nelze ale pochopit, jak takovému volání může vyjít vstříc Poslanecká sněmovna.*“¹⁴⁹ Doslova opačný názor na věc zastává například soudce Okresního soudu v Ostravě Roman Vicherek, který ve svém odborném článku na internetovém portálu epravo.cz píše: „*Vše co donutí jednoho (či oba) rodiče k plnění výživovací povinnosti má větší smysl než tyto osoby zavírat do výkonu trestu odnětí svobody.*“ Zároveň souhlasí též se snížením horní hranice trestních sazeb u trestu odnětí

¹⁴⁵ Odůvodnění k bodu II. Nový způsob provedení exekuce pozastavením řídičského oprávnění, písemný pozměňovací návrh předložený poslancem JUDr. Pavlem Staňkem k pozměňovacímu návrhu ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, sněmovní tisk č. 537/3 ze dne 6. června 2012. Viz: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=537>. Srov. též ustanovení § 71a zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), v platném znění.

¹⁴⁶ Toto číslo sdělila deníku Právo mluvčí Exekutorské komory Petra Báčová. Viz: *Lang, V.* Prvních deset neplatičů alimentů přišlo o řidičák. Viz: <http://www.novinky.cz/domaci/295025-prvnich-deset-neplaticu-alimentu-prislo-o-ridicak.html> (5. března 2013).

¹⁴⁷ Citováno podle ustanovení § 196a trestního zákoníku. Srov. též bod 13 zákona č. 390/2012 Sb.

¹⁴⁸ *Kocina, J.* Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Viz: <http://www.bulletin-advokacie.cz/podmine-ne-propusteni-z-vykonu-trestu-odneti-svobody> (23. prosince 2012).

¹⁴⁹ *Klaus, V.* Stanovisko prezidenta k zákonu, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, sněmovní tisk 584/8 ze dne 17. září 2012, s. 2. Viz: <http://psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=584&ct1=8>.

svobody pro pachatele zanedbání povinné výživy¹⁵⁰, což novelizací § 196 trestního zákoníku zákon č. 390/2012 Sb. zavedl také.¹⁵¹ To jen potvrzuje, že názory odborníků na nedávné změny týkající se možností trestání se někdy i diametrálně liší. Nutno však konstatovat, že dle praxe je aplikace nových zákonných ustanovení účinná a byť se stejně jako bývalý pan prezident domnívám, že oprávnění řídit motorová vozidla s vyživovací povinností k dětem nijak nesouvisí, zdá se mi podstatné, že nová právní úprava plní svůj účel.

5.4 Možná psychologická a právní východiska pro oběti domácího násilí

Násilí v domácím prostředí je nejrozšířenějším druhem násilného jednání ve světě a zároveň jeho nejobtížněji kontrolovatelnou formou. Pravomoci státních orgánů směřující k pomoci a efektivnímu řešení tohoto nežádoucího sociálního jevu byly s účinností od 1. ledna 2007 v České republice rozšířeny díky zákonu č. 135/2006 Sb., běžně nazývanému zákon o domácím násilí¹⁵². Ve stejné době nabyl účinnosti též zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který nově ustanovil prostřednictvím § 60a tzv. intervenční centra, která slouží především k poskytování základní pomoci ohroženým osobám v oblasti sociálně právní, psychologické a organizační.¹⁵³ Nicméně stále platí, že dokud sama oběť nebo někdo z jejího okolí aktivně pomoc nevyhledají, dočkají se jí jen těžko.

V oblasti osvěty, prevence a zejména následné podpory lze zaznamenat opravdu velký pokrok na úrovni neziskového sektoru. Od roku 2001 úspěšně funguje při Bílém kruhu bezpečí, o. s. *specializovaná celostátní služba telefonické krizové pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím s nepřetržitým provozem*, tzv. DONA linka. Volající zde získají potřebné rady pro zorientování se v systému služeb sociální záchrané sítě pro oběti domácího násilí a trestných činů, ale cenné informace telefonní linka

¹⁵⁰ Vicherek, R. Účel trestu. Viz: <http://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html> (22. března 2013).

¹⁵¹ Srov. body 10, 11 a 12 zákona č. 390/2012 Sb.

¹⁵² Jeho oficiální název zní: zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

¹⁵³ Šedivá, M. a kol. Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 7.

poskytuje též *profesionálům, kteří při výkonu svého povolání přicházejí do prvního či opakovaného kontaktu* s takto postiženými osobami.¹⁵⁴ Celostátně stoupá počet specializovaných pracovišť, krizových center, azylových zařízení, manželských, rodinných, pedagogicko-psychologických i právních poraden, na které se ohrožení lidé mohou bezplatně obracet. Kromě morální a emocionální podpory včetně odborného poradenství zajišťují krizová centra a azylová zařízení i přechodné ubytování a v některých případech také materiální pomoc. Fyzická separace od násilníka je totiž nesmírně důležitá pro získání potřebného času i klidu k promyšlení dalších vhodných kroků ve věci a samozřejmě je tak dosaženo větší ochrany života a zdraví ohrožené osoby.¹⁵⁵

Zákon o domácím násilí ovšem dal obětem možnost jiného a spravedlivějšího řešení. Místo útěku ze společné domácnosti s bezpečnostním balíčkem¹⁵⁶ obsahujícím doklady a věci základní potřeby lze nyní kontaktovat v případě ohrožení života, zdraví či svobody Policii České republiky, jejíž příslušník může na základě zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, na místě vykázat násilníka na dobu deseti dnů ze společného obydlí sdíleného s útokem ohroženou osobou, jakož i z jeho bezprostředního okolí a uložit mu *zdržení se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou*¹⁵⁷. Povinný musí policistovi odevzdat všechny klíče od domu nebo bytu poté, co si sbalí nezbytné osobní věci a věci sloužící k výkonu jeho povolání nebo podnikání. Na policii se též dozví potřebné informace o možnostech ubytování po dobu platnosti výše zmíněného opatření a v případě nutnosti mu policie poskytne v tomto směru pomoc. Kopii úředního záznamu o vykázání zašle policejní orgán do dvaceti čtyř hodin od vstupu policisty do společného obydlí příslušnému intervenčnímu centru a žije-li ve společném obydlí i nezletilá osoba, zašle stejnou kopii také příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí. Tyto instituce pak samy oběť kontaktují a poskytují součinnost v dalších krocích směřujících k řešení nepříznivé situace. Jednu kopii od policie obdrží i soud, *který je příslušný k rozhodnutí o návrhu na vydání*

¹⁵⁴ <http://www.donalinka.cz/dona-linka/zakladni-informace/>

¹⁵⁵ Šedivá, M. a kol. Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 41 – 43, 46.

¹⁵⁶ Pojmem bezpečnostní balíček je označováno jakési „zavazadlo“ *obsahující všechny potřebné věci pro případ nutnosti okamžitého opuštění domácnosti*. Blíže k bezpečnostnímu balíčku a k tomu, co by měl obsahovat, viz například: Šedivá, M. a kol. Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 40.

¹⁵⁷ Citováno podle ustanovení § 45 odst. 1 písm. c) zákona č. 273/2008 Sb., v platném znění.

*předběžného opatření podle občanského soudního řádu.*¹⁵⁸ Právě takovému předběžnému opatření s platností na dobu jednoho měsíce může civilní soud na návrh oprávněného vydat. Policejní vykazání mu předcházet nemusí. Na rozdíl od správního rozhodnutí policejního orgánu je možné předběžné opatření opakovaně prodlužovat, a to až do uplynutí jednoho roku od jeho nařízení.¹⁵⁹ Opakované nebo závažné porušení stanovených povinností uložených policistou či soudním orgánem zakládá trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykazání (§ 347 odst. 2 trestního zákoníku). Oběť domácího násilí tak získává dostatek času k zařizení veškerých záležitostí směřujících ke konečnému odpoutání se od násilníka, zejména k podání návrhu na rozvod a úpravu styku s dítětem a k vyřešení majetkových, nájemních a užitelských vztahů ke společnému obydlí.¹⁶⁰

Cítí-li se oběť násilného vztahového deliktu ohrožena na životě a zdraví a dá-li se předpokládat, že po návratu do místa společného bydliště bude vykázaná osoba své nebezpečné jednání opakovat, velmi se doporučuje podat trestní oznámení, případně dát souhlas se zahájením trestního stíhání proti agresorovi. Na základě § 163 odst. 1 trestního řádu¹⁶¹ totiž nelze *trestní stíhání zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat* u vyjmenovaných trestných činů bez souhlasu poškozeného, je-li pachatel jeho osobou blízkou.¹⁶² Jedná se o výjimku z jinak obecné platné zásady oficiality uvedené v § 2 odst. 4 trestního řádu¹⁶³. Zpětvzetí tohoto souhlasu je třeba důkladně zvážit, neboť výslovně odepřený souhlas již nelze znovu udělit (§ 163 odst. 2 trestního řádu).¹⁶⁴ Jestliže oběť utrpěla v průběhu násilníkovy ataku zranění, byť menší, měla by v každém případě vyhledat lékaře a sdělit mu, jakým způsobem k němu přišla. Uvedení

¹⁵⁸ Citováno podle ustanovení § 47 odst. 3 zákona č. 273/2008 Sb., v platném znění. K části podkapitoly 5. 4 o policejním vykazání ze společného obydlí srov. též ustanovení § 44 – 47 tohoto zákona.

¹⁵⁹ Srov. ustanovení § 76b zákona č. 99/1963 Sb., v platném znění.

¹⁶⁰ Voňková, J. a kol. Metodický rámec práce intervenčních center a podpora jejich vzniku, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 20. K tomuto odstavci srov. též: Šmolka, P., Mach, J. Manželská a rodinná trápení, Praha: Portál, 2008, s. 174 – 177.

¹⁶¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění.

¹⁶² *Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.* Viz § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.

¹⁶³ *Jestliže tento zákon (trestní řád – pozn. H. S.) nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti.* Viz § 2 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb, v platném znění.

¹⁶⁴ K institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním srov. též: Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 1. 2010, Praha: Leges, 2010, s. 246 – 248.

této skutečnosti v lékařské zprávě totiž slouží jako významný listinný důkaz pro trestní i případné rozvodové řízení.¹⁶⁵

Stane-li se obětí násilí dítě mladší čtrnácti let, souhlas k trestnímu stíhání pachatele, který je jeho osobou blízkou, zákon nevyžaduje ani pokud se jedná o trestné činy vyjmenované v § 163 odst. 1 trestního řádu.¹⁶⁶ Nevysvětlitelné modřiny a podlitiny na těle dítěte by dospělí rozhodně neměli ignorovat, stejně jako signály, že dochází k pohlavnímu zneužívání. Dítě svůj traumatický zážitek reprodukuje při hře, maluje jej, kamarádů se dotýká podobně, jako se jeho dotýkal zneužívající dospělý. Také si stěžuje na bolest pohlavních orgánů a má s nimi různé obtíže.¹⁶⁷ Samo od sebe to, co prožilo, svěřuje dospělým málokdy a většinou k tomu dojde až po položení přímé otázky.¹⁶⁸ Existuje-li důvodné podezření, že dochází k této závažné trestné činnosti, dospělý by měl zachovat klid a nejprve dítě dovést na lékařské vyšetření. Pokud se nejhorší možná varianta potvrdí, vhodným dalším postupem je podání trestního oznámení, zamezení kontaktu oběti s pravděpodobným pachatelem týrání či sexuálního zneužívání a vyhledání dětského psychologa.¹⁶⁹

Již v podkapitole 2. 1. 2 upozorňuji na nedostatky při výslechu zejména svědků a poškozených mladších čtrnácti let. Podle trestního řádu mají být tito nezletilí, je-li to možné, k případu vyslechnuti pouze jednou a *za přítomnosti pedagoga nebo jiné osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže*. Jestliže by to přispělo ke správnému provedení výslechu, lze k němu přibrat i rodiče. Takto přibrané osoby jsou oprávněny navrhnout odložení provedení úkonu na pozdější dobu nebo v jeho průběhu požádat o přerušeni nebo ukončení vyslychání, jestliže by další pokračování v něm mohlo nepříznivě ovlivnit psychický stav dítěte.¹⁷⁰ Protože požadavek kontradiktornosti dokazování se považuje za základní lidské právo obviněného¹⁷¹, je třeba umožnit obviněnému či

¹⁶⁵ Šedivá, M. a kol. Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007, s. 42.

¹⁶⁶ Srov. ustanovení § 163a odst. 1 písm. c) trestního řádu, v platném znění.

¹⁶⁷ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 47 – 48.

¹⁶⁸ Hoyano, L., Keenan, C. Child Abuse. Law and Policy across Boundaries, New York: Oxford University Press, 2010, s. lviii.

¹⁶⁹ Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007, s. 47 – 48.

¹⁷⁰ Srov. ustanovení § 102 odst. 1 trestního řádu, v platném znění.

¹⁷¹ Podle článku 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod patří mezi minimální zaručená práva toho, kdo je obviněn z trestného činu, také právo *vyslychat nebo dát*

alespoň jeho obhájci účastnit se výslechu nezletilého svědka a klást mu otázky.¹⁷² V této souvislosti považují za velký přínos možnost využití videokonference v trestním řízení.¹⁷³ Jedná se o recentní záležitost, která se v trestním řádu objevila 1. ledna 2012 díky poměrně rozsáhlé novele č. 459/2011 Sb. Lze ji definovat jako *soubor interaktivních telekomunikačních technologií, který umožňuje simultánní vzájemnou komunikaci dvou nebo více míst prostřednictvím obousměrných video a audio přenosů*.¹⁷⁴ S pomocí moderní techniky tak mohou orgány činné v trestním řízení provést mimo jiné i výslech osoby mladší čtrnácti let bez nutnosti přímé konfrontace s obviněným a jeho obhájcem. Navrhovala bych však ochranu psychiky a zdravého mravního vývoje dítěte ještě více posílit. Především bych obrátila roli přítomného pedagoga či jiného odborníka na výchovu mládeže a vyslychajícího. Osoba každodenně se v praxi pohybující mezi dětmi a mládeží, navíc v této oblasti profesionálně vzdělaná, by jistě komunikovala s nezletilým šetrněji než například policista. Soudobé výsledky výzkumu ohledně specifik výslechu svědků mladších pěti let uskutečněného na Novém Zélandu potvrzují, že i malé děti mají stejnou schopnost zapamatovat si prožité události jako dospělí lidé. Jejich způsob reprodukce se však významně liší. To ale neznamená, že by svědectví dítěte předškolního či mladšího školního věku mělo větší nebo menší výpovědní hodnotu než jakékoli jiné svědectví. Samozřejmě je nutné brát v potaz vyšší stupeň sugestibility u takto mladých svědků, právě proto velmi záleží na způsobu vedení výslechu.¹⁷⁵ Příslušný orgán činný v trestním řízení by předem odborníka na výchovu mládeže informoval, která fakta se potřebuje k případu dozvědět, a výslechu by se účastnil. Pokud se vyšetřování týká závažné, zejména násilné trestné činnosti, pokládám za vhodné při provádění úkonu připustit pouze účast a intervenci obhájce, nikoli obviněného, ideálně právě formou videokonference. Z praktického hlediska je nyní

vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.

¹⁷² Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 1. 2010, Praha: Leges, 2010, s. 383.

¹⁷³ Videokonferenci jako prostředek k provádění úkonů trestního řízení upravuje nový § 52a trestního řádu takto: *Je-li to potřebné pro ochranu práv osob, zejména s ohledem na jejich věk nebo zdravotní stav, nebo vyžadují-li to bezpečnostní anebo jiné závažné důvody, lze při provádění úkonů trestního řízení využívat technické zařízení pro přenos obrazu a zvuku (dále jen "videokonferenční zařízení"), umožňuje-li to povaha těchto úkonů a je-li to technicky možné.*

¹⁷⁴ Vicherek, R. Co je nového v trestním řádu od 1. 1. 2012 – I. část. Viz: <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-i-cast-80023.html> (27. ledna 2012).

¹⁷⁵ Hoyano, L., Keenan, C. Child Abuse. Law and Policy across Boundaries, New York: Oxford University Press, 2010, s. Iviii.

nutné se vypořádat se zajištěním dostatečné technické vybavenosti pro takovýto moderní způsob provádění úkonů trestního řízení v přijatelné kvalitě.

Závěr

Naše psychika sestává z celé řady mentálních programů, které si každý z nás již od raného dětství vytváří, zdokonaluje, upevňuje a využívá jich v závislosti na prostředí, ve kterém se pohybuje a způsobu, jakým vnímá objektivní realitu. A dívky získávají povědomí o tom, jací jsou příslušníci opačného pohlaví, co lze od nich očekávat a jak k nim přistupovat právě prostřednictvím sociální interakce s otcem. Zdeněk Matějček na to výstižně upozorňuje, když říká: „*Rodič opačného pohlaví tvoří v dospělosti předobraz volby partnera.*“¹⁷⁶ Dojde-li k narušení emocionální vazby mezi otcem a dcerou nebo nevyvine-li se citové pouto vůbec, příslušná žena bude jen málokdy schopna navazovat zdravý vztah s muži bez odborné pomoci. Naučený chybný vzorec chování má totiž již tak hluboko zakořeněn, že kolikrát i zkušeným psychologům dá práci jeho původ nalézt a změnit jej, ale zdaleka to není nemožné. Na tom se většina odborníků shoduje.

Zdá se, že ve vztahu otců a dcer se blýská na lepší časy. Podle výsledků mého průzkumného šetření velké procento z dnešní populace mladých žen vnímá svého otce jako pohodového muže a jejich interpersonální vazby jsou pozitivní. Z právního hlediska došlo v posledních letech k posílení ochrany před násilnou trestnou činností páchanou uvnitř rodiny, jejímiž oběťmi se nejčastěji stávají ženy. Vymáhat dlužné výživné lze nyní novými a efektivnějšími způsoby než dříve, zároveň však narůstají snahy o větší zapojení otce do výchovy nezletilých dětí. Četné instituty zavedené do českého právního řádu velkou novelou zákona o rodině, jako například střídavá výchova, to umožňují. Další podpůrná právní úprava se připravuje, jak uvádím v páté kapitole této diplomové práce. Samozřejmě současný stav ještě zdaleka není ideální. Pořád existuje dostatek prostoru ke zlepšování, jak na úrovni státní, tak v oblasti neziskového sektoru, který by měl dle mého názoru zejména zintenzivnit svou činnost na poli osvěty a prevence. Doufám, že i tato má práce alespoň trochu přispěla k dalšímu zlepšení situace především prostřednictvím upozornění na danou problematiku.

Už jen dodám, že otce a jeho dceru k sobě váže doživotní a nesmazatelné pouto, ať už jsou jacíkoli. A v naprosté většině případů záleží především na jejich vzájemné

¹⁷⁶ Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 13.

snaze, toleranci a komunikaci, co bude tohle pouto znamenat pro jejich život. Bezpodmínečnou lásku, trnitou cestu nebo zlý sen? Já volím to první.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie

Corneau, G. Anatomie lásky: Vztahy otec–dcera, matka–syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-930-5.

Hoyano, L., Keenan, C. Child Abuse. Law and Policy across Boundaries, New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-957156-7.

Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-192-5.

Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 1. 2010, Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-30-1.

Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2. vydání, Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-49-3.

Karmen, A. Crime Victims. An Introduction to Victimology, Belmont: Brooks/Cole Publishing Company, 1984. ISBN 0-534-02997-3.

Kast, V. Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-838-4.

Martinková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. ISBN 80-86008-98-3.

Nakonečný, M. Sociální psychologie, Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

Novák, T. Rodičovské judo. Dítě během rozvodového řízení, Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-247-0002-6.

Novák, T., Průchová, B. Jak přežít rozvodové peklo, Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-294-8.

Novák, T., Dvořáčková, B. Vztah otce a dcery, Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2078-4.

Průchová, B. Slušný rozvod, Brno: ERA, 2002. ISBN 80-86517-25-X.

Slaterová, L. Pandořina skříňka, Praha: Dokořán a Argo, 2008. ISBN 978-80-7363-090-4.

Šedivá, M. a kol. Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007. ISBN 978-80-239-9449-0.

Šmolka, P., Mach, J. Manželská a rodinná trápení, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.

Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, 3. díl, páté, jubilejní aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-465-9.

Teyber, E. Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů, Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

Voňková, J. a kol. Metodický rámec práce intervenčních center a podpora jejich vzniku, Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007. ISBN 978-80-239-9448-3.

Články, studie

Huňková, M., Voňková, J. Domácí násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím, Justiční akademie České republiky, 2004.

Kocina, J. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zdroj: <http://www.bulletin-advokacie.cz/podminene-propusteni-z-vykonu-trestu-odneti-svobody> (23. prosince 2012).

Kramer, J. Společná a střídavá výchova. Zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-a-stridava-vychova-10963.html> (21. července 2001).

Lang, V. Prvních deset neplatičů alimentů přišlo o řidičák. Zdroj: <http://www.novinky.cz/domaci/295025-prvnich-deset-neplaticu-alimentu-prislo-o-ridicak.html> (5. března 2013).

Maclean, M. Parenting after Partnering. Containing Conflict after Separation, Portland: Oñati Institute for the Sociology of Law, 2007. ISBN 978-1-84113-782-7.

Polmová, O. Právo oběti trestné činnosti na citlivé zacházení. Zdroj: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_6152/pravo-obeti-trestne-cinnosti-na-citlive-zachazeni.aspx (31. srpna 2009).

Svobodníková, I. Ženy v zajetí domácího násilí, bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2009. Zdroj: http://is.muni.cz/th/208742/pedf_b/bakalarska_prace.pdf.

Vesecký, Z. Stát chce víc daňových poplatníků, podporuje proto vznik dětských skupin. Zdroj: <http://www.podnikatel.cz/clanky/stat-chce-vic-danovych-poplatniku-podporuje-proto-vznik-detskych-skupin/> (5. dubna 2013).

Vicherek, R. Co je nového v trestním řádu od 1. 1. 2012 – I. část. Zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-i-cast-80023.html> (27. ledna 2012).

Vicherek, R. Účel trestu. Zdroj: <http://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html> (22. března 2013).

Internetové stránky

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislatab=KRI5012PU_OK&vo=nu
ll

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

<http://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>

<http://www.domacinasili.cz/pomahajici-profesionalove/aliance-proti-domacimu-nasili/>

<http://www.domacinasili.cz/statistiky/>

<http://www.donalinka.cz/dona-linka/zakladni-informace/>

<http://www.stopnasili.cz/verejnost/legislativa-v-cr.html>

Judikatura a ostatní zdroje

Klaus, V. Stanovisko prezidenta k zákonu, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, sněmovní tisk 584/8 ze dne 17. září 2012. Zdroj: <http://psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=584&ct1=8>.

Metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím. In: Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky, Ročník 2008, Částka 6. Zdroj: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vestnik_3613_1774_11.html.

Návrh: Věcný záměr zákona o dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, část A. Závěrečná zpráva o hodnocení dopadů regulace (RIA). Zdroj: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13503/zamer_zakona.pdf.

Odůvodnění k bodu II. Nový způsob provedení exekuce pozastavením řidičského oprávnění, písemný pozměňovací návrh předložený poslancem JUDr. Pavlem Staňkem k pozměňovacímu návrhu ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, sněmovní tisk č. 537/3 ze dne 6. června 2012. Zdroj: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=537>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 To 14/87 ze dne 30. dubna 1987.

Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1110/2009 ze dne 29. září 2009.

Seznam příloh

Příloha I: Otázky k průzkumnému šetření pomocí dotazníku

Příloha II: Grafy k 4. kapitole

Příloha I

Otázky k průzkumnému šetření pomocí dotazníku

1. Věk:

15-18 let

19-21 let

22-25 let

26-30 let

31-35 let

36-40 let

2. Vzdělání:

dosažené základníškolské

dosažené základníškolské a probíhající středoškolské

dosažené středoškolské

dosažené středoškolské a probíhající vysokoškolské

dosažené vysokoškolské

3. Rodinný stav:

svobodná, bez partnera

svobodná, v partnerském vztahu

vdaná

rozvedená

vdova

4. Mám sourozence:

ano, bratra(y) i sestru(y)

ano, pouze bratra(y)

ano, pouze sestru(y)

ne

5. Počet starších bratrů:

žádný

jeden

dva

tři

čtyři a více

6. Počet mladších bratrů:

žádný

jeden

dva

tři

čtyři a více

7. Počet starších sester:

žádná

jedna

dvě

tři

čtyři a více

8. Počet mladších sester:

žádná

jedna

dvě

tři

čtyři a více

9. Své proběhlé partnerské vztahy hodnotím jako:

Nehodnotím, nikdy jsem neměla partnera.

Běžné, normální.

Spíše běžné, bez větších zvláštností a problémů.

Různé, jak který vztah.

Spíše nestandardní, s většími zvláštnostmi a problémy.

Výrazně nestandardní až patologické.

10. Většinou mé partnerské vztahy trvaly:

Velmi krátce (méně než tři měsíce)

Krátce (tři měsíce až půl roku)

Déle (půl roku až tři roky)

Dlouho (více než tři roky)

11. Kdo ve většině případů inicioval rozchod?

Já

Jak kdy, někdy já a někdy on.

On

Ani jeden, šlo o vzájemnou dohodu.

12. Podobali se Vaši partneri povahou, názory a stylem života Vašemu otci?

ano

spíše ano

nedá se jednoznačně říct, jak který

spíše ne

ne

nevím, otce jsem nepoznala

13. Proběhlé partnerské vztahy své(ých) sestry(er) hodnotím jako (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

Nehodnotím, domnívám se, že sestra nikdy neměla partnera.

Běžné, normální.

Spíše běžné, bez větších zvláštností a problémů.

Různé, jak který vztah.

Spíše nestandardní, s většími zvláštnostmi a problémy.

Výrazně nestandardní až patologické.

Nevím.

14. Partnerské vztahy mé(ých) sestry(er) většinou trvaly (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

Velmi krátce (méně než tři měsíce)

Krátce (tři měsíce až půl roku)

Déle (půl roku až tři roky)

Dlouho (více než tři roky)

Nevím

15. Domníváte se, že se partneři Vaší(ich) sestry(er) podobali povahou, názory a stylem života Vašemu otci? (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

ano

spíše ano

nedá se jednoznačně říct, jak který

spíše ne

ne

nevím, otce jsem nepoznala

nevím

16. Vybírám si zpravidla partnery:

Výrazně mladší než jsem já (o pět let a více)

Spíše mladší než já (mladší o méně než pět let)

Jak kdy, nelze takto věkově vymezit

Spíše starší než já (starší o méně než pět let)

Výrazně starší než jsem já (o pět let a více)

17. Pocházím z rodiny:

úplné (žiji/žila jsem ve společné domácnosti s otcem i matkou)

neúplné (od narození žiji/žila jsem v domácnosti jen s otcem)

neúplné (od narození žiji/žila jsem v domácnosti jen s matkou)

neúplné (nejprve jsem žila ve společné domácnosti s otcem i matkou, poté jen s jedním z důvodu rozchodu rodičů)

neúplné (nejprve jsem žila ve společné domácnosti s otcem i matkou, poté jen s jedním z jiného důvodu než je rozchod rodičů)

vychovával mě někdo jiný než otec a matka

18. Mí rodiče se rozešli:

než jsem se narodila

když jsem byla dítě

když jsem byla dospívající dívka

když jsem byla dospělá

19. Kdo inicioval rozchod Vašich rodičů?

matka

otec

dá se říct, že oba (oba se aktivně podíleli na rozvratu vztahu přibližně stejnou měrou)

dá se říct, že ani jeden (rozešli se na základě vzájemné dohody a v klidu)

nevím

20. Po rozchodu rodičů žiji/jsem žila:

pouze s otcem

s otcem a macechou

pouze s matkou

s matkou a otčímem

formou střídavé péče střídavě s oběma rodiči

rodiče se rozešli, když já už jsem s nimi nežila

21. Po rozchodu rodičů se můj vztah k otci:

výrazně zlepšil

spíše zlepšil

zůstal stejný

spíše zhoršil

výrazně zhoršil

22. Které z následujících slov z Vašeho pohledu nejlépe vystihuje Vašeho otce?

pohodář (klidný, vztah s ním je/byl harmonický)

workoholik (aktivní, je/byl často mimo domov)

egoista (více se zajímá o sebe než o svou rodinu, vztah mezi mnou a jím je/byl plný strádání)

cholerik (nervní, vytváří/el doma nepohodu a napjatou atmosféru)

autoritář (vytváří/el doma atmosféru strachu a nejistoty)

nevím, otce jsem nepoznala

23. Otec v průběhu mého dětství:

Byl fyzicky přítomen, věnoval se rodině a dle mého názoru plnil svou otcovskou roli jak nejlépe uměl.

Byl přítomen fyzicky, ale nikoli psychicky (v citové rovině jsem otce postrádala).

Nebyl přítomen ani fyzicky.

24. Otec v průběhu mého dospívání:

Byl/Je fyzicky přítomen, věnoval/věnuje se rodině a dle mého názoru plnil/í svou otcovskou roli jak nejlépe uměl/umí.

Byl/Je přítomen fyzicky, ale nikoli psychicky (v citové rovině jsem otce postrádala/postrádám).

Nebyl/Není přítomen ani fyzicky.

25. Otec v současné době (prosím vyplňte pouze v případě, že je Vám 19 a více let):

Je fyzicky přítomen, věnuje se rodině a dle mého názoru plní svou otcovskou roli jak nejlépe umí.

Je přítomen fyzicky, ale nikoli psychicky (v citové rovině otce postrádám).

Není přítomen ani fyzicky.

26. Můj vztah k otci v období mého dětství byl:

výrazně kladný

spíše kladný

neutrální

spíše negativní

výrazně negativní

nemohu odpovědět, otce jsem nepoznala

27. Můj vztah k otci v období mého dospívání byl/je:

výrazně kladný

spíše kladný

neutrální

spíše negativní

výrazně negativní

nemohu odpovědět, otce jsem nepoznala

28. Můj aktuální vztah k otci je (prosím vyplňte pouze v případě, že je Vám 19 a více let):

výrazně kladný

spíše kladný

neutrální

spíše negativní

výrazně negativní
nemohu odpovědět, otce jsem nepoznala

29. Dle mého názoru byl vztah mé(ých) sestry(er) k otci v období jejího(jejich)/našeho dětství (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

výrazně kladný
spíše kladný
neutrální
spíše negativní
výrazně negativní
nevím
nemohu odpovědět, otce jsme nepoznaly

30. Dle mého názoru byl/je vztah mé(ých) sestry(er) k otci v období jejího(jejich)/našeho dospívání (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší; prosím hodnot'te jen v případě sester, které dosáhly minimálně věku 11 let) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

výrazně kladný
spíše kladný
neutrální
spíše negativní
výrazně negativní
nevím

nemohu odpovědět, otce jsme nepoznaly

31. Dle mého názoru je aktuální vztah mé(ých) sestry(er) k otci (pokud máte sester více, prosím odpovídejte v pořadí podle stáří Vašich sester od nejstarší po nejmladší; prosím hodnot'te jen v případě sester, které dosáhly minimálně věku 19 let) :

(pro každou sestru zvlášť řádek s označením: 1. sestra; 2. sestra; 3. sestra; 4. sestra a pro každou z nich na výběr stejné možnosti)

výrazně kladný

spíše kladný

neutrální

spíše negativní

výrazně negativní

nevím

nemohu odpovědět, otce jsme nepoznaly

32. Své sebevědomí hodnotím jako:

vysoké, nikdy jsem o sobě nepochybovala

zdravé (věřím si, ale zároveň dokáži též odhadnout, že některé záležitosti jsou nad mé síly)

nízké (spíše se podceňuji)

žádné (nevěřím si, když se mi něco podaří, považuji to spíš za zázrak)

33. Spíše se přátelím a v rámci běžných mezilidských vztahů (v práci, ve škole, v obchodních vztazích apod.) si více rozumím:

s muži

se ženami

jak kdy, nemohu jednoznačně odpovědět

ani s jedním pohlavím, mezilidská komunikace jako taková mi činí potíže

34. Charakterizujte prosím jedním slovem současný vztah mezi Vámi a otcem

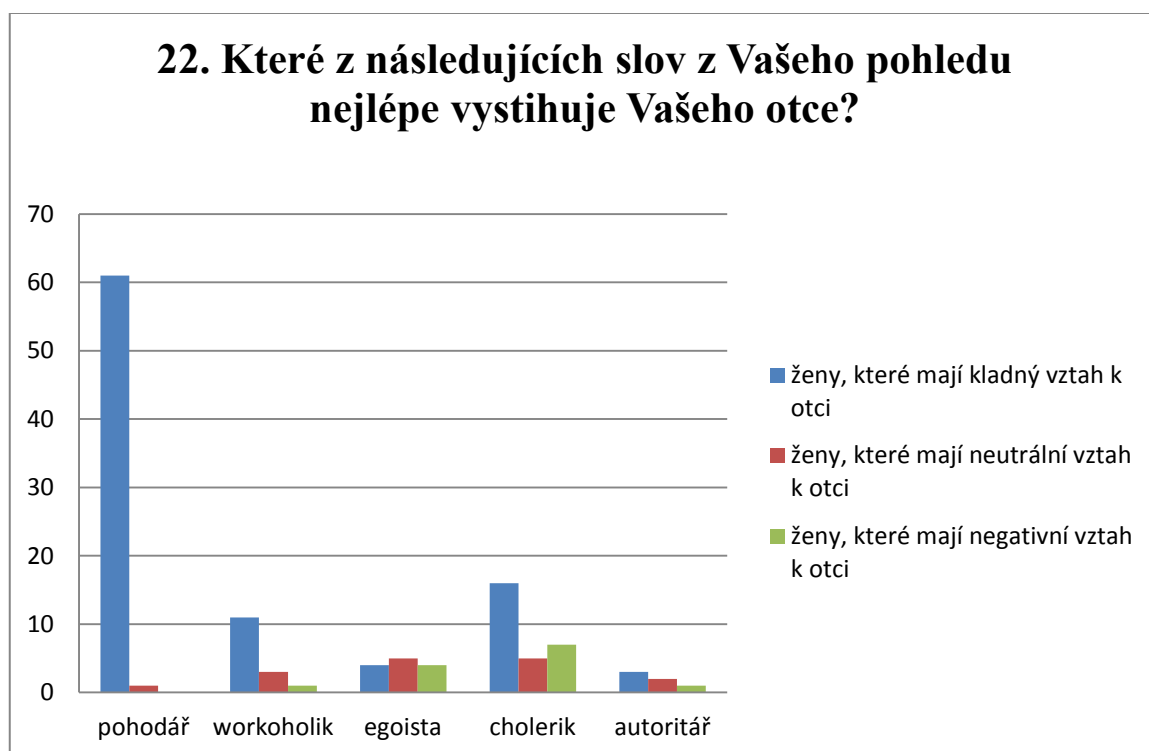
35. Charakterizujte prosím jedním slovem Váš vztah k mužům obecně

Příloha II

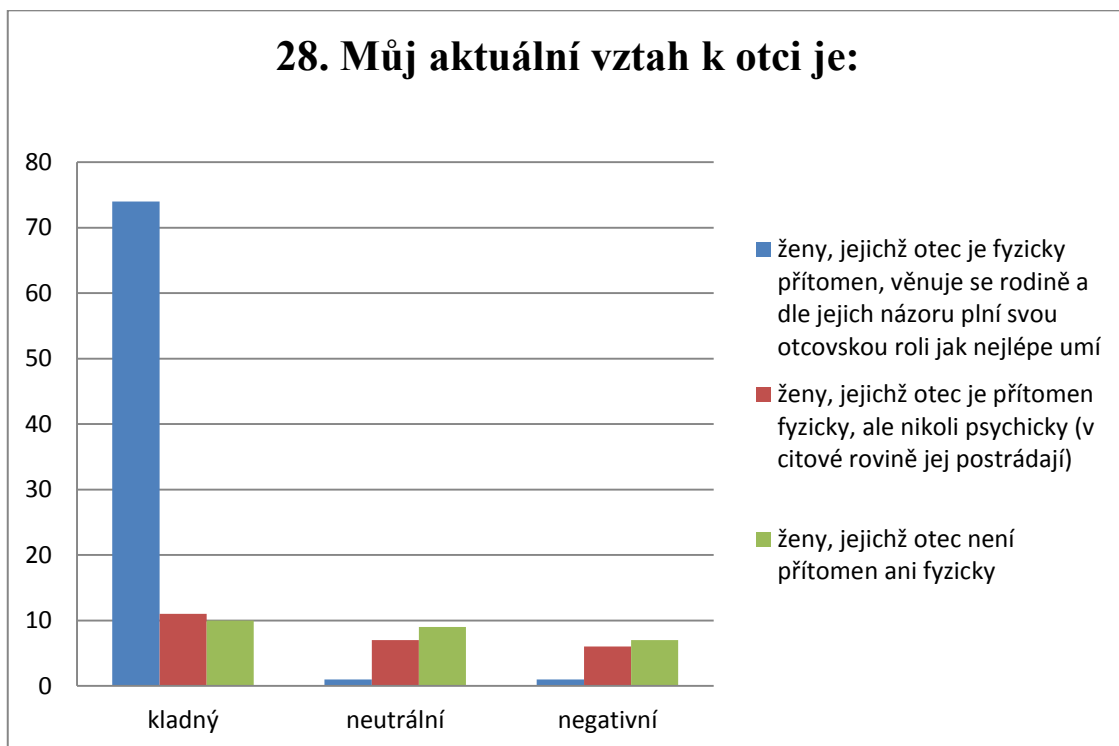
Grafy k 4. kapitole

Grafické znázornění některých výsledků průzkumného šetření k podkapitole 4.1.

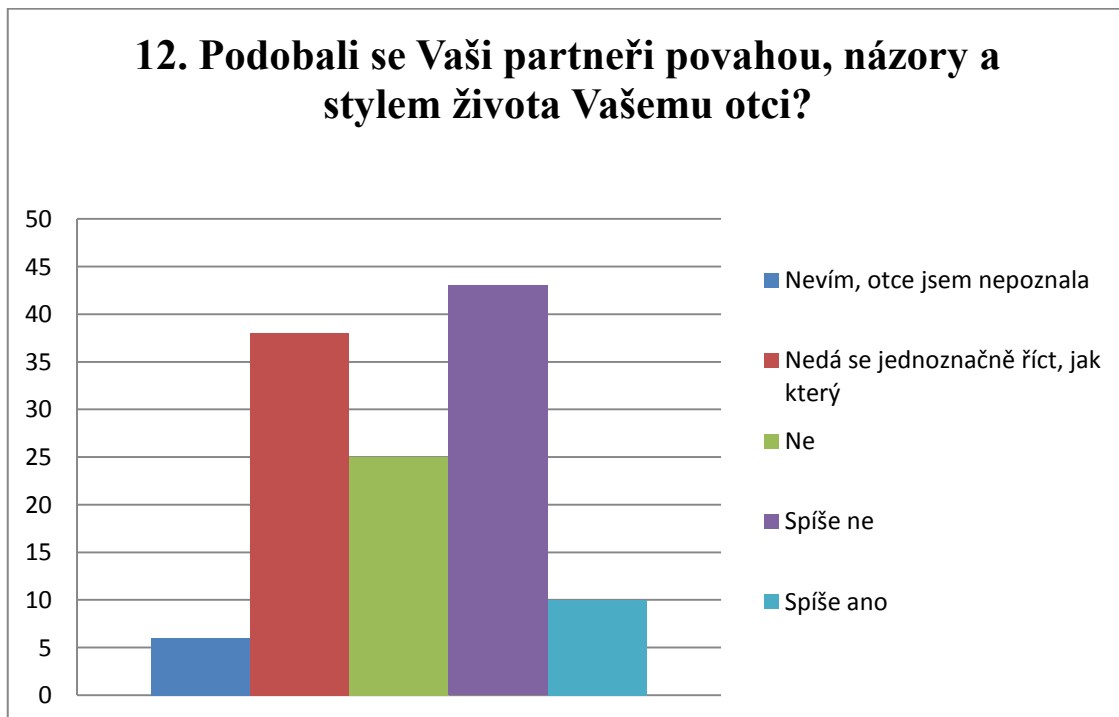
Graf č. 1

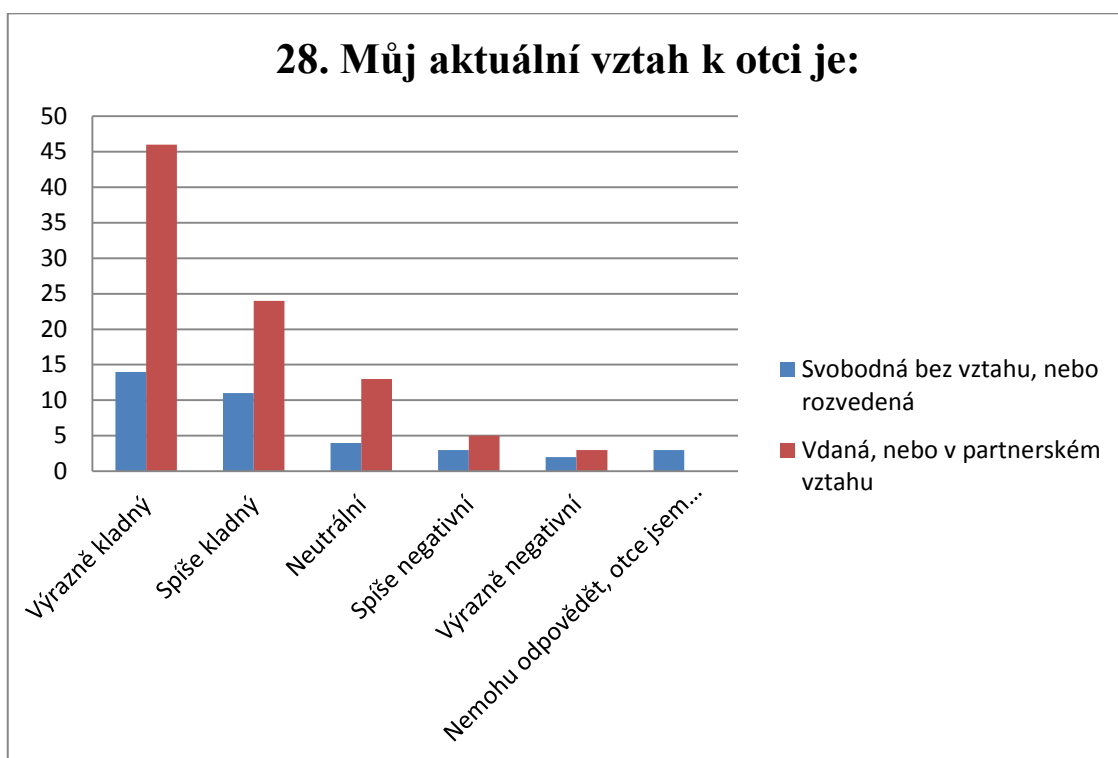
Graf č. 2

Graf č. 3

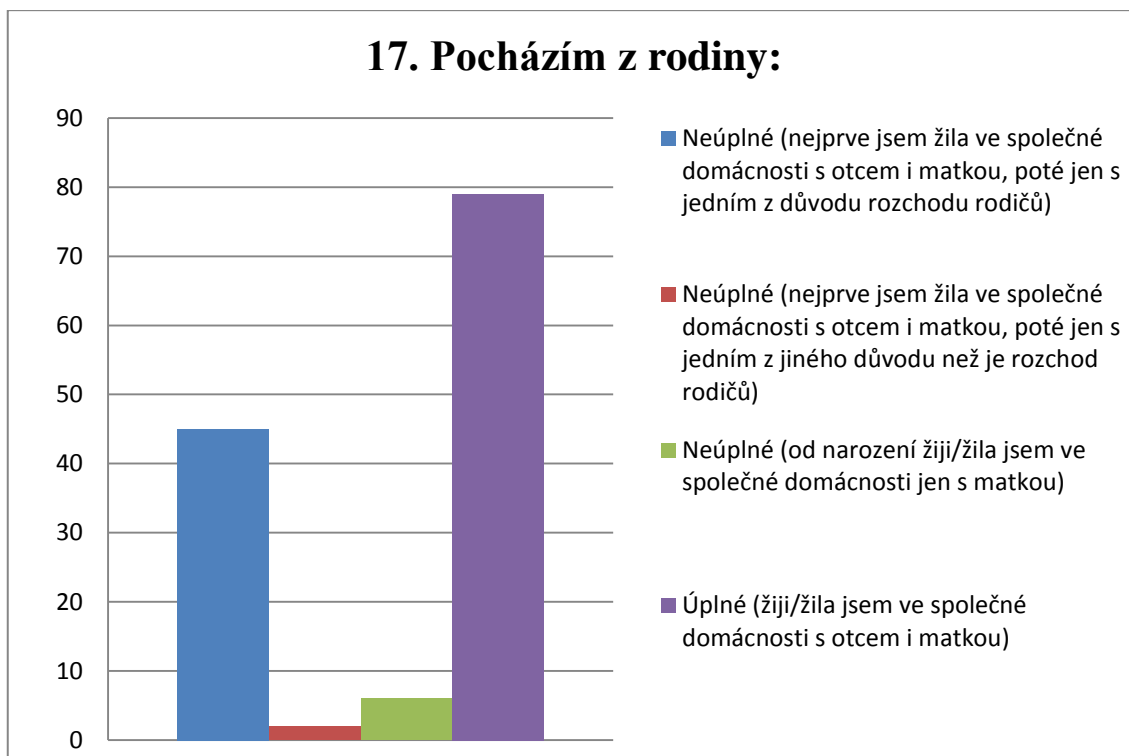

Graf č. 4

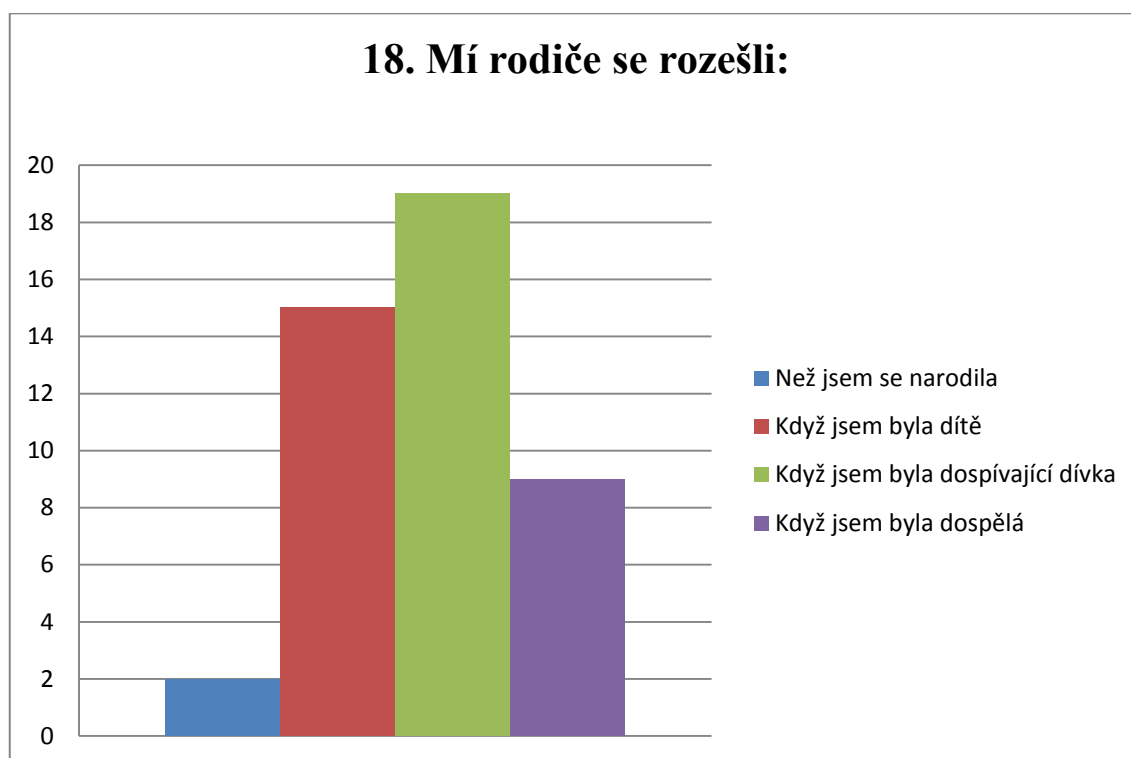

Grafické znázornění některých výsledků průzkumného šetření k podkapitole 4.2.

Graf č. 5

Graf č. 6

Graf č. 7

Graf č. 8

